

UNIVERZITA PARDUBICE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

**Specifika resocializační výchovy ve vězeňských
zařízeních**

Bc. Lucie Skořepová

Diplomová práce

2011

UNIVERSITY OF PARDUBICE

PHILOSOPHICAL FACULTY

**Specific forms of Resocial Education in Prison
Houses**

Bc. Lucie Skořepová

Dissertation work

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie SKOŘEPOVÁ**
Osobní číslo: **H09766**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Specifika resocializační výchovy ve vězeňských zařízeních**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem této práce je popis možností, jak výchovní pracovníci mohou působit na osoby ve VTOS se snahou o jejich resocializaci. 1) Systém vězeňství v ČR - Význam trestu, typy věznic a skupiny odsouzených 2) Možnosti resocializace ve VTOS - Možnosti výchovného působení na odsouzené a způsoby práce vedoucí k resocializaci 3) Principy programů zacházení - Jakým způsobem se PZ sestavují, na co se zaměřují a hodnocení jejich efektivity 4) Postpenitenciární péče - Následná péče v rámci státních institucí nebo péče charitativního typu 5) Výzkumná část - analýza dokumentů, rozhovor s příslušníky VS ČR

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ČERNÍKOVÁ, V. Sociální ochrana - terciární prevence, její možnosti a limity. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 244 s. ISBN 978-80-7380-138-0 VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby. 3.vyd.,Liberec: Technická Univerzita, 2003. 2 sv.102 s., 105 s. ISBN 80-7083-702-0, 80-7083-703-9 HANUŠ, B. Primární základy penologie. 1 vyd. Praha: vysoká škola Jana Amose Komenského s.r.o., 2005. 95 s. ISBN 80-86723-14-3 RASZKOVÁ, T. Realizace programů zacházení ve věznici Pardubice. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta UHK, 2007. 99 s. BURIANOVÁ, L. Vězeňství - penitenciární a postpenitenciární péče. Bakalářská práce. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2002. 40 s. FOUCAULT, M. Discipline and punish: the birth of the prison. London: A. Lane, 1977. 333 s. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. Trestní zákon č. 140/1961 Sb. Vyhláška MS ČR č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody. ASPI, 2006. 30 s.

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
Katedra věd o výchově

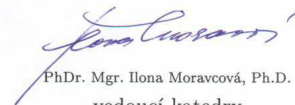
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Mgr. Ilona Moravcová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlášení autora:

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 1. 3. 2011

Bc. Lucie Skořepová

Děkuji prof. PhDr. Karlu Rýdlovi, CSc. za vedení této diplomové práce.

Dále děkuji plk. PhDr. Bc. Martinu Kocandovi za konzultace spojené s teoretickou a výzkumnou částí této diplomové práce, za jeho rady a pomoc se sháněním materiálů Vězeňské služby České republiky.

V neposlední řadě patří mé poděkování zaměstnancům věznic, kteří byli ochotni účastnit se na výzkumné části této práce.

Anotace:

SKOŘEPOVÁ, Lucie. *Specifika resocializační výchovy ve vězeňských zařízeních*. Filozofická fakulta Univerzity Pardubice, 2011. Diplomová práce

Práce se v první kapitole teoretické části zaměřuje na systém vězeňství v České republice, profilaci věznic a skupiny odsouzených. Druhá kapitola je zaměřena na možnosti resocializace ve výkonu trestu odnětí svobody a způsoby práce s odsouzenými. Ve třetí kapitole jsou popsány programy zacházení a jejich složení a v kapitole následující postpenitenciární péče.

Praktická část je věnována kvalitativnímu výzkumu metodou volného rozhovoru se zaměstnanci věznic na téma této práce.

Klíčová slova: vězeňství - výkon trestu odnětí svobody - resocializace - programy zacházení – postpenitenciární péče

Annotation:

SKOŘEPOVÁ, Lucie. *Specific Forms of Resocial Education in Prison Houses*.
Philosophic faculty, University of Pardubice, 2011. Dissertation work

The work is in first chapter of teoretical part aimed on prison system in the Czech republic, profilation of prisons and goups of convicted. The second chapter is aimed on resocial possibilities in achievemnt of confinement and methods of work with convicted. In the third part are described programs of treatment and their composition and in following chapter post-penitentiary care.

Practical part is aimed on qualitative research by way of loose dialogues with employers of prison houses on this work's theme.

Keywords: prison service - achievement of confinement - resocialization -
treatment programs - post-penitentiary care

Obsah

Úvod	10
1. Systém vězeňství v ČR	11
1.1 Vězeňská služba ČR	12
1.2 Výkon trestu odnětí svobody	14
1.3 Probační a mediační služba ČR	23
2. Možnosti resocializace ve VTOS	27
2.1 Reintegrační programy	28
2.2 Zastav se, zamysli se a změň se	31
3. Principy programů zacházení	39
3.1 Pracovní aktivity	43
3.2 Vzdělávací aktivity	44
3.3. Speciální výchovné aktivity	44
3.4 Zájmová aktivity	45
3.5 Oblast aktivit zaměřujících se na utváření vnějších vztahů	45
3.6 Minimální program zacházení	46
4. Postpenitenciární péče	48
4.1 Kontinuální sociální péče	50
4.2 Státní subjekty postpenitenciární péče	54
4.3. Nestátní subjekty postpenitenciární péče	55
5. Výzkumná část	61
Závěr	73
Přílohy	74
Seznam literatury	80

Úvod

Cílem této práce je zmapovat systém vězeňství v České republice, úlohu Vězeňské služby ČR a výkon trestu odnětí svobody (VTOS). V souvislosti s tím jsou uvedeny i typy věznic a skupiny odsouzených, průběh VTOS od nástupu po propuštění a jeho zásady. Dále práce nabízí stručný náhled do činnosti Probační a mediační služby ČR.

Popisuje principy programů zacházení, které tvoří vlastní výkon resocializační výchovy a jsou považovány za základ penitenciární péče. Tato snaha o pozitivní působení na osobnost odsouzeného však nekončí propuštěním z VTOS. Je žádoucí působit na ni i po propuštění z výkonu trestu a možná by na toto období měla být více směřována pozornost. Vždyť právě zde nastává ten zlomový okamžik a doba bezprostředně po propuštění udává úspěšnost penitenciární péče, jejímž hlavním úkolem by mělo být zabránit možné recidivě.

Zde nastupuje úloha postpenitenciární péče, která by prostřednictvím probačních pracovníků měla monitorovat jednotlivé propuštěné a směřovat je k dalšímu – tentokrát už řádnému životu, v němž bude jedinec respektovat společensky uznávané normy a chování.

V oblasti možností resocializace přímo ve výkonu trestu odnětí svobody je stále mnoho otazníků. Jaké jsou vlastně způsoby zacházení, existují nějaké modelové programy, jakou formou má VS ČR možnost působit na odsouzené ve výkonu trestu, atd. Situace ve vězeňství je velmi složitá a není lehké určit nějaké obecné postupy nebo obsahy. Vše je limitováno počtem odborných pracovníků, finančními možnostmi konkrétních věznic a především individuálními vlastnostmi a charaktery osobností jednotlivých odsouzených, což tvoří tzv. „gró“ každých snah o resocializační působení.

Empirická část práce nastiňuje názory pracovníků VS ČR na resocializaci jako takovou, její zásady a reálné šance na úspěch. Zde je zřejmé, že ne každý odborník působící ve vězeňství má na resocializaci stejný názor a bohužel ne vždy považuje resocializační působení na odsouzeného během výkonu trestu za efektivní pro život po propuštění z VTOS.

1. Systém vězeňství v ČR

Trest je opatřením státního donucení, které užívá stát k ochraně zájmů chráněných trestním právem. Úloha trestu v našem trestním právu záleží v tom, že je prostředkem v rukou státu k ochraně společnosti a občanů před trestnými činy. Pohružkou trestem, ukládáním a výkonem trestu poskytuje stát ochranu základním právním hodnotám.

(Tregler, 2007)

Každá lidská společnost si vytváří systém způsobů reagování na situace, kdy jsou nedodržovány nebo porušovány její základní normy, hodnoty a je ohroženo její fungování či samotná existence. Je tomu tak i v případě pachatelů trestných činů, kteří svým chováním ohrožují systém hodnot společnosti, normy společenského soužití a fungování společnosti. Způsob reagování státu na trestnou činnost je vyjádřen prostředky a opatřeními, které stát vyvíjí v boji s trestnou činností. Významnou roli zde zaujímá systém sankcí, reprezentovaný trestním právem. V trestním právu jsou obsaženy nejpodstatnější hodnoty společnosti chráněné státem. Porušuje-li jedinec tyto hodnoty, naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Reakcí na jeho chování je pak trest, který představuje právní následek trestného činu.

(Černíková, 2008)

„Trest je pojmově vymezen jako opatření státního donucení, ukládané jménem státu k tomu povolány soudy v trestním řízení, jímž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin jeho pachateli a které vyslovuje společenské odsouzení trestného činu a jeho pachatele.“

(NOVOTNÝ, O. a kol., 1997. s.197)

Současný vězeňský systém a trend se řídí humanitními pravidly a vychází z Listiny základních práv a svobod. Evropský vězeňský systém včetně České republiky čerpá především z Evropských vězeňských pravidel. Těmito pravidly se řídí 34 států, které jsou členy Rady Evropy.

Uvedená pravidla čerpají z historických pramenů penologie, standardních pravidel OSN pro zacházení s vězni a samozřejmě z pozitivních poznatků z praxe při nápravě odsouzených.

Evropská vězeňská pravidla se ve svém obsahu zabývají diferenciací vězňených osob, ubytováním, osobní hygienou, oděvem, stravováním, zdravotní péčí, kázeňskými tresty pro odsouzené, informovaností vězňů, náboženskou a morální péčí, přiměřenými donucovacími prostředky proti vězňům a také specifikací vězeňského personálu. (Gáč, 2006, s. 26 – 27)

System českého vězeňství je ovlivněn evropským vězeňským trendem, který je zakotven již ve zmíněných Evropských vězeňských pravidlech. Je kladen důraz na vězeňské pracovníky a jejich humánní a účinné zacházení s odsouzenými, které by mělo vést k jejich resocializaci do demokratické společnosti. Cílem je dodržování lidských práv, svobod a důstojnosti. Vychází se z evropské vězeňské filozofie, která uvádí, že odnětí svobody je samo o sobě dostatečným trestem a je více než vhodné využít dobu výkonu trestu k dosahování pozitivních cílů. V zacházení s vězni by tedy měla dominovat resocializace a vzdělávání. Vězeňská služba musí respektovat základní lidská práva, podporovat lidskou důstojnost a dbát na dodržování humanitárních norem při zacházení s vězni. (Hála, 1996, s. 11 – 13)

1.1. Vězeňská služba České republiky

Vězeňská služba České republiky byla zřízena zákonem ČNR č. 555/1992 Sb. a vznikla k 1. 1. 1993 transformací stávajícího Sboru nápravné výchovy ČR (dříve ČSR). Vznik Vězeňské služby ČR nebyl ani tak způsoben rozpadem československé federace, neboť i před rokem 1989 bylo vězeňství v kompetenci jednotlivých republik a jejich ministerstev spravedlnosti a neexistoval žádný federální subjekt, který by problematiku vězeňství zastřešoval, ale spíše novou politicko-společenskou situací. Byla zde společenská objednávka konstituovat novou demokratickou instituci, která bude v praxi realizovat výkon trestu odnětí svobody a výkon vazby.

Právě zmíněný zákon zakotvil organizaci takového sboru a stanovil mantinely, ve kterých se oprávnění a povinnosti pracovníků vězeňské služby mohou pohybovat.

Vězeňská služba zajišťuje zejména výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ve znění pozdějších předpisů, ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti. Generální ředitelství Vězeňské služby, vazební věznice a věznice, pokud rozhodují ve správním řízení, mají postavení správních úřadů. Vězeňská služba je organizační složkou státu a hospodaří s majetkem státu, který potřebuje k plnění svých úkolů, je účetní jednotkou.

Vězeňská služba spravuje a střeží vazební věznice a věznice, střeží věznice pro místní výkon trestu a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody a obdobně i na některé skupiny osob ve výkonu vazby s cílem vytvořit předpoklady pro jejich nekonfliktní způsob života po propuštění, zabezpečuje úkoly při předcházení a odhalování trestné činnosti osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a ministerstva spravedlnosti a v rozsahu stanoveném zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky ve znění pozdějších změn a doplňků zajišťuje bezpečnost výkonu pravomoci soudů a státních zastupitelství, vede evidenci osob ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky, provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody, případně i osob ve výkonu vazby (zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky). (Skořepová, 2009)

Vězeňská služba se člení na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu.

Vězeňská stráž a justiční stráž mají postavení ozbrojeného sboru. Vězeňská stráž střeží, převází a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve VTOS, střeží vazební věznice a věznice a při této činnosti zajišťuje stanovený pořádek a kázeň. V případě

předvolání obviněného nebo obžalovaného k soudu jej převáží a po dobu soudního jednání jej předává justiční stráž.

Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a ministerstva spravedlnosti. Po soudním jednání je eskortovaný předán zpět vězeňské stráž pro převoz do vazební věznice nebo věznice.

Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle zvláštních právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost. Součástí správní služby je i zdravotnická služba. Činnost správní služby zajišťují občanští pracovníci, kteří nejsou uniformováni.

Základními organizačními jednotky VS ČR jsou generální ředitelství, vazební věznice, věznice a Institut vzdělávání.

Ministr spravedlnosti řídí VS prostřednictvím generálního ředitele, kterého jmenuje a odvolává. Právní úkony jménem státu činí za VS generální ředitel.

Generální ředitelství VS ČR řídí, organizuje a kontroluje činnost ostatních článků organizace VS.

Jednotlivé věznice a vazební věznice zřizuje a ruší ministr spravedlnosti. V jejich čele stojí ředitelé, které jmenuje a odvolává generální ředitel VS ČR. (Hloušková, 2007, s. 16 – 17)

1.2. Výkon trestu odnětí svobody

Komplexní působení trestu na osoby ve VTOS je základním předpokladem pro uplatnění nejširšího výchovného působení na odsouzeného s přesahy do jeho budoucího života. Aby byl trest efektivní, musí být komplexní, všestranný a zasahující do všech vrstev a složek osobnosti. (Černíková, Sedláček, 2002, s. 57)

Podle evropské vězeňské filozofie má trest dvě funkce:

- Vyrovňovací funkce trestu má za cíl vyrovnat se se samotným trestným činem. V první řadě jde o vyrovnání se oběti s trestným činem formou tzv. Programu

narovnání mezi pachatelem a obětí, v druhé řadě jde o vyrovnání formou VTOS a přijetí viny pachatelem.

- Regulativní funkce chrání společnost před zločinem. Jde o izolaci odsouzeného formou VTOS a tím i znemožnění páčání další trestné činnosti. Dále jde o tzv. odstrašující případ, který by měl mít vliv na spáchání trestného činu kýmkoli z okolí. Posledním významem je snaha o změny v chování nebo osobnosti pachatele formou resocializačních programů. (Hála, 2005, s. 40 – 44)

Výkon trestu odnětí svobody se v českých věznicích řídí zákonem č. 169/1999 Sb. O výkonu trestu odnětí svobody a blíže ho upravuje Vyhláška ministra spravedlnosti, kterou se vydává Řád výkonu trestu odnětí svobody č. 345/1999 Sb. Z uvedených norem je ředitelem věznice vydán Vnitřní řád, který upravuje VTOS dle konkrétních podmínek jednotlivých věznic.

Do výkonu trestu odnětí svobody lze přijmout odsouzeného jen na základě písemného nařízení výkonu trestu vyhotoveného soudem. Odsouzený musí být seznámen se svými právy a povinnostmi dle zákona a řádu upravujících VTOS, včetně seznámení s vnitřním řádem věznice.

Po nástupu do výkonu trestu se odsouzení umisťují na přijímací oddělení po dobu nejméně jednoho týdne. Nejprve je nutné ověřit totožnost odsouzeného, aby byla vyloučena jeho záměna s jinou osobou. Po kontrole dokladů se u odsouzeného provádí osobní prohlídka, která musí být provedena osobou stejného pohlaví a potřebná hygienická a postepidemická opatření (stříhání vlasů, vstupní lékařská prohlídka, atd.). Dále během pobytu na tomto oddělení probíhají nezbytná diagnostická a laboratorní vyšetření. Diagnostiku odsouzeného provádí speciální pedagog, psycholog, sociální pracovník a vychovatel.

Odděleně se umisťují:

- muži od žen
- mladiství od dospělých
- recidivisté od prvotrestaných
- pachatelé nedbalostních a úmyslných trestných činů

- pracovně nezařaditelní
- s poruchami duševními a poruchami chování
- doživotně odsouzení
- s uloženým ochranným léčením

(Zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.)

Adaptace na VTOS závisí hlavně na osobnosti odsouzeného, podmínkách výkonu trestu a na novosti požadavků a podmínek s tím spojených.

Osobnost a podmínky: výkon vazby i trestu je značnou psychickou zátěží . nejtěžší je pro prvotrestaného. Zvládání této zátěže záleží na:

- jak je připraven na zvládání zátěžových situací
- podmínkách, ve kterých se aktuálně nachází (skladba odsouzených na cele, práce, rádio, atd.)
- předchozích zkušenostech
- situaci, ve které se nacházel před nástupem do VTOS (rodinné zázemí, sociální vztahy)
- aktuální sociální situaci (vzdálenost věznice od rodiny, finance, nejistota)
- vyšetřování, osobních problémech
- aktuálním psychickém stavu
- životních návycích (hygiena, vykonávání potřeby, kapacitní problémy na cele)

5 základních typů adaptace na VTOS:

a) *Realistické přizpůsobení* – týká se odolných jedinců, kteří si vytkli reálné cíle. Jedná se o jedince psychicky i sociálně odolné vůči zátěži, motivované podmíněčným propuštěním.

b) *Agresivně nepřátelské přizpůsobení* – agresivní forma vyrovnání se s zátěží. Odsouzený je agresivní vůči personálu i spoluvězňům, je proti všem. Zde je velmi obtížná výchovná práce.

c) *Přizpůsobení nepřiměřenou kompenzací* – odsouzený se „vychloubá“ svou trestnou činností, hraje roli velkého zločince. Jedinec, který se chvástá i svými budoucími zločiny, ale ve skutečnosti si není jist sám sebou.

d) *Přizpůsobení se nepřiměřenou projekcí* – nejjednodušší způsob zacházení s pocitem viny. Spočívá v obvinění někoho jiného . může za to někdo jiný, např. kdyby byla manželka doma, nešel bych do hospody a nemuselo se nic stát...

e) *Přizpůsobení únikem* – plánování, jak ve skutečnosti uniknout ze situace, unikání denním sněním, které bývá často provázeno drogou (Hloušková, 2007, s. 21-22)

Věznice jsou diferencovány dle způsobu vnější ostrahy a zajištění bezpečnosti do 4 základních typů:

- a) s dohledem
- b) s dozorem
- c) s ostrahou
- d) se zvýšenou ostrahou

Práva a povinnosti odsouzených jsou stanoveny jednotně ve všech 4 typech věznic. Vychází se z principu, že postavení odsouzeného z hlediska rozsahu jeho práv závisí především na jeho chování během výkonu trestu. Podněcuje se aktivita vězněného, aby se dobrým chováním zasadil o zlepšení svých sociálních podmínek života ve věznici.

Odsouzeným se poskytuje pravidelná strava, nosit mohou pouze ústavní oděv, mají právo na zdravotní péči, návštěvy po dobu třech hodin během jednoho kalendářního měsíce v počtu maximálně čtyř navštěvujících osob (se svolením ředitele je možné provést návštěvu mimo areál věznice), poskytování duchovních, sociálních a dalších odborných služeb, zakoupení denního tisku, knih a časopisů, podávání stížností k příslušným orgánům (Výbor pro lidská práva, Komise pro lidská práva, Vysoký komisař OSN pro lidská práva, Evropský soud pro lidská práva, Amnesty International, Mezinárodní federace pro lidská práva a mnoho dalších).

Po doby výkonu trestu nemohou odsouzení stávkovat, sdružovat se, zakládat odborové organizace a politické strany. Dále je odsouzenému zakázáno požívat a

držet omamné a psychotropní látky, přechovávat nedovolené předměty, hrát hry o peníze, atd.

V případě, že odsouzený poruší zákon, řád výkonu trestu, neplní své povinnosti nebo narušuje pořádek a bezpečnost, lze mu uložit kázeňský trest. Trestem rozumíme:

- důtku
- snížení kapesného maximálně o jednu třetinu až na dobu tří měsíců
- zákaz přijetí balíčku
- pokutu až 1 000 Kč
- propadnutí věci
- umístění na uzavřené oddělení až na dobu 28 dnů
- umístění do samovazby až na 20 dnů

Oproti tomu lze odsouzenému udělit i odměnu. Odměnami jsou:

- pochvala
- mimořádné zvýšení doby návštěvy
- povolení mimořádného nákupu
- věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč
- Rozšíření doby osobního volna
- Povolení opustit věznici až na 24 hodin
- Přerušování výkonu trestu

Věznice vytvářejí podmínky pro zaměstnávání, vzdělávání a odměňování odsouzených. Věznice také zajišťují možnost zvyšování pracovní kvalifikace, vzdělávání a všeobecné informovanosti. Pracovní činnost je plněna zejména v areálu věznice zabezpečováním vnitřního provozu nebo vnějších pracovištích.

Z pracovních odměn se strhávají prostředky odsouzených na úhradu nákladů na VTOS nebo výživného. (Gáč, 2006)

Zařazení odsouzeného do určitého typu věznice je provedeno na základě rozhodnutí soudu a je součástí rozsudku, kterým se odsouzenému ukládá výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jedná se o tzv. vnější – soudní diferenciaci, která se prioritně opírá o trestněprávní kvalifikaci, na základě které se dospělí odsouzení zařazují do jednotlivých typů věznic.

(Černíková, 2008)

Soud může své rozhodnutí během výkonu trestu přehodnotit. Odsouzený s úspěšnou resocializací přechází do mírnějšího typu věznice zatímco odsouzený s problematickou nápravou putuje do věznice přísnějšího typu. (Mařádek, 2000, s. 16)

Trestní zákon v § 39a odst. 2 a Řád výkonu trestu odnětí svobody v paragrafech 51 až 54 odlišuje již zmíněné čtyři typy věznic podle následujících kritérií:

a) věznice s dohledem

Do tohoto typu věznice soud zařadí zpravidla pachatele, kterému byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin (§ 39a odst. 2 písm. a).

Odsouzení mají volný pohyb v prostoru věznice. Po pracovní době mohou nosit civilní oděv a účastnit se s povolením ředitele v okolí věznice na akcích kulturně výchovných a osvětových, sportovních, na bohoslužbách samostatně nebo s doprovodem pracovníka Vězeňské služby. O době a prostoru volného pohybu dostanou potvrzení. Bez dozoru pracují mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí vychovatel minimálně jedenkrát týdně. Jednou za 2 týdny jim ředitel může povolit v doprovodu návštěvy volný pohyb mimo věznici až na 24 hodin (§ 51 odst. 5 Řád výkonu trestu odnětí svobody).

b) věznice s dozorem

Zde jsou soudem umístováni odsouzení pachatelé, kterým byl uložen trest za trestný čin spáchaný z nedbalosti a který již byl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin nebo kterým byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný čin (§ 39a odst. 2 písm. b).

V prostorách věznice se odsouzení pohybují zpravidla organizovaně pod dohledem zaměstnance Vězeňské služby. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb uvnitř věznice. Ložnice se zamykají. Odsouzení pracují zpravidla na nestřežených pracovištích mimo věznici, dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát za hodinu. Odsouzeným, u nichž lze předpokládat, že toho nezneužijí, může ředitel věznice povolit volný pohyb mimo věznici při plnění pracovních úkolů. Dohled nad jejich pracovní činností provádí ředitelem věznice určený zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jedenkrát týdně. Vlastní oděv mohou nosit jen v době návštěv, při sportu, bohoslužbách a společných akcích mimo věznici. Při společných kulturních akcích mimo věznici se musí zdržovat v dohledu pracovníka VS. Návštěvy mohou přijímat zpravidla bez dohledu zaměstnanců Vězeňské služby. Ředitel věznice může povolit jednou měsíčně volný pohyb v doprovodu návštěvy až na 24 hodin, o čemž se odsouzenému vydá potvrzení na předepsaném tiskopise, ze kterého plyne, kde a po jakou dobu se může zdržovat.

c) věznice s ostrahou

Pachatel, kterému byl trest uložen za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou a pachatel, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem, je umístován do věznice s ostrahou (§ 39a odst. 2 písm. c).

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dozorem pracovníků Vězeňské služby, výjimečně mají při práci volný pohyb v prostoru věznice. Pracují zpravidla na pracovištích uvnitř věznice nebo na střežených pracovištích mimo věznici. Dohled nad pracovní činností odsouzených provádí určený zaměstnanec Vězeňské služby

nejméně jedenkrát za 45 minut. Návštěvy probíhají zpravidla pod dohledem pracovníka Vězeňské služby.

d) věznice se zvýšenou ostrahou

Soud zpravidla zařadí do této věznice pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi (§ 41 odst.1 Trestního zákona), kterému byl za zvlášť závažný trestný čin (§ 41 odst. 2 Trestního zákona) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu (§ 39a odst. 2 písm. d Trestního zákona).

Odsouzení se ve věznici pohybují pod dohledem příslušníka Vězeňské služby. Pracují pouze na pracovištích ve věznici nebo v celách. Volný pohyb po věznici se jim neuděluje ani při práci. Dohled nad pracovní činností provádí zaměstnanec Vězeňské služby nejméně jednou za 30 minut. Návštěvy probíhají zpravidla pod dohledem příslušníka Vězeňské služby.

e) vazební věznice

Vazební věznice slouží především pro výkon vazby obviněných. Ve vazebních věznicích však mohou být také zřízena oddělení pro výkon trestu. Podmínky v těchto odděleních jsou pak stejné jako ve výše uvedených typech věznic.

f) věznice pro mladistvé

Věznice pro mladistvé se nedělí do uvedených čtyřech stupňů. V tomto typu je kladen mnohem větší důraz na omezení negativních účinků izolace mladistvých od společnosti. Uplatňují se individuální způsoby zacházení.

Mladiství se zařazují do čtyřech základních diferenciačních skupin:

- Do základní skupiny A se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popřípadě špatného zacházení.

- Do základní skupiny B se zařazují odsouzení s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti.
- Do základní skupiny C se zařazují odsouzení s poruchami chování včetně poruch chování způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření.
- Do základní skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací.

Profilace jednotlivých věznic v České republice je stanovena nařízením generálního ředitele Vězeňské služby ČR. (Nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 16/2006, o vazebních věznicích a profilaci věznic)

Propuštění z VTOS:

Důvodem k propuštění z VTOS je uplynutí doby trestu stanovené v pravomocném a vykonatelném rozhodnutí soudu a Vězeňské službě nebylo doručeno nařízení soudu k výkonu dalšího trestu, nebo na základě obdržení písemného příkazu, aby odsouzený byl propuštěn na svobodu, vydaný soudem. Propuštění případně může nařídit státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu, a nebo o propuštění rozhod prezident republiky při udělování milosti.

Ve věznicích jsou zřízena výstupní oddělení, do nichž se na přiměřenou dobu (zpravidla 6 týdnů) před očekávaným skončením výkonu trestu umísťují odsouzení, kterým je třeba pomáhat při vytváření příznivých podmínek pro samostatný způsob života.

Na výstupním oddělení je s odsouzeným proveden výstupní pohovor se sociálním pracovníkem, kde je mu předán formulář, ze kterého sociální pracovník zjistí, zda má propouštěná OP (pokud nemá, musí mu jej pomoci vyřídit), ubytování a práci. Zároveň jsou odsouzenému předány informace, jak postupovat po propuštění z VTOS, je poučen o právech a povinnostech uchazečů o zaměstnání a o podmínkách hmotného zabezpečení. Je mu doporučeno, aby se nejpozději do tří dnů dostavil ke koordinátorovi sociální péče, na úřad práce, případně ke svému zaměstnavateli.

Na výstupním oddělení se ještě před propuštěním provede zdravotní prohlídka, vydají se propuštěnému všechny věci a doklady, které mu byli odebráni při příjmu do věznice a uschovány, dostane potvrzení o propuštění z VTOS a pokud nemá, dostane peníze potřebné na cestu.

Samotné vězeňství, které působí jako nástroj realizace trestu odnětí svobody je limitováno především níže uvedenými právními normami:

- a) Zákon č. 555/1992 Sb., o vězeňské službě a justiční strážní České republiky, v platném znění. Tato zákonná norma upravuje organizační členění Vězeňské služby (dále také jen VS ČR) České republiky a stanovuje oprávnění a povinnosti příslušníků a občanských zaměstnanců VS ČR.
- b) Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Tímto zákonem jsou zejména upravena práva a povinnosti odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.
- c) Zákon č. 293/1993 Sb., o výkonu vazby, v platném znění. Obdobně jako výše uvedený právní předpis upravuje práva a povinnosti obviněných osob ve výkonu vazby.
- d) Vyhláška MS č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění. Jedná se o prováděcí předpis k zákonu č. 169/1999 Sb.
- e) Vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby, v platném znění. Tato právní norma představuje prováděcí předpis k zákonu č. 293/1992 Sb.
- f) Vnitřní řády jednotlivých věznic

1.3. Probační a mediační služba

Významným problémem v ČR je přeplněnost věznic, čímž je snížena možnost individuálního rozvoje, efektivního a pozitivního působení na odsouzeného. Z tohoto důvodu byla zřízena probační střediska a častěji se přistupuje k alternativním trestům.

Slovo probace pochází z latiny a znamená ověřování, zkoušení.; mediace je z latinského mediatio a znamená přímluvu nebo smír.

Probační a mediační služba (dále jen PMS) usiluje o zprostředkování účinného a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností a současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření s důrazem na zájmy poškozených, ochranu komunity a prevenci kriminality. Představuje novou instituci na poli trestní politiky, vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, zejména trestního. Vyváženým propojením obou se vytváří nová multi-disciplinární profese v systému trestní justice.

Po roce 1989 zesílili aktivity k reformě trestního práva, k rozšíření škály trestů a opatření nespojených s trestem odnětí svobody a k posílení prvků psychosociálního zacházení s pachateli trestných činů. Díky novelám trestního zákona a řádu byla v 90. letech přijata řada alternativních sankcí a odklonů od klasického trestního řízení.

V roce 1993 byla do trestního procesu zavedena významná možnost odklonu od standardního řízení tak, aby se méně závažné a skutkově a právně jednoduché případy vyřešili mimo hlavní líčení. Jedná se o institut podmíněného zastavení trestního stíhání, který mimo jiné předpokládá, že obviněný uzavřel s poškozeným dohodu o náhradě způsobené škody a že obviněnému bude uloženo, aby ve zkušební době dodržoval přiměřená omezení směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Přelomem bylo zavedení alternativního trestu – obecně prospěšných prací z roku 1996, kde je rozsáhlá spolupráce s probačním pracovníkem a obcí.

Od roku 1998 je typickým trestem, spojeným s probací, trest podmíněného propuštění s dohledem.

1. 1. 2001 byla oficiálně zřízena PMS na základě zákona o Probační a mediační službě ČR č. 257/2000 Sb.

PMS se podílí na řešení sporů mezi obviněnými a poškozenými a svými činnostmi usiluje o urovnání konfliktních stavů v souvislosti s trestním řízením a o obnovení respektu ke společenským normám. Současně PMS usiluje o prevenci a snižování rizik opakování trestné činnosti.

Probační pracovník, který zprostředkovává kontakt mezi oběma stranami, je v roli mediátora, jehož úkolem je usnadnit proces vzájemné dohody. Pozitivní na narovnání je i to, že obviněný se sám stává aktivním činitelem sebeopravy.

Cílem PMS tedy je:

- integrace pachatele: usiluje o začlenění obviněného, resp. pachatele, do života společnosti bez dalšího porušování zákonů, integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu k právnímu stavu společnosti, jeho uplatnění a seberealizaci
- participace poškozeného: snaží se o zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost
- ochrana společnosti: přispívá k ochraně společnosti účinným řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření

Mezi činnosti PMS patří: mediace, obecně prospěšné práce, oběti trestného činu, parole (probační dohled)

Mediace je mimosoudní řešení trestního konfliktu mezi poškozeným a obviněným za účasti mediátora, umožňuje domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody, účast je dobrovolná pro obě strany. Vhodné případy k mediaci jsou: majetková kriminalita, trestné činy z nedbalosti, v dopravě a proti rodině, životu a zdraví, narušující občanské soužití nebo provinění spáchané mladistvími.

Obecně prospěšné práce jsou alternativním trestem, který může soud uložit v rozsahu 50 – 400 hodin (u mladistvích 50 – 200 hodin) za trestný čin, který nepřevyšuje horní hranici trestu 5 let. Obecně prospěšné práce je nutno odpracovat osobně, bez nároku na finanční odměnu, ve volném čase a nejpozději do jednoho roku od převzetí usnesení o konkrétním místě výkonu tohoto trestu. Jakmile je trest vykonán, hledí se na pachatele jako by nebyl odsouzen a provede se výmaz z rejstříku trestů. Obecně prospěšné práce neomezují svobodu pachatele, ale vyžadují aktivitu a ochotu podrobit se omezení v běžném životě. Zároveň jimi nejsou přetřhány sociální vazby a je to šance k nápravě bez odnětí svobody.

Oběti trestného činu – díky probačnímu úředníkovi získává poškozený informace o průběhu trestního řízení, o jeho právech v něm, o možnostech rozhodování soudce a státního zástupce a o alternativních trestech.

Parole – podmíněné propuštění z VTOS s dohledem – soud může uložit dohled při podmíněném propuštění z VTOS, při podmíněném upuštění od potrestání a může nahradit pobyt obviněného ve vazbě. Dohled probíhá pravidelnými kontakty obviněného nebo odsouzeného (dále jen klienta) s probačním pracovníkem. Pravidelná setkání se konají ve středisku PMS v místě bydliště klienta. Probační pracovník má právo navštívit klienta i doma. Dohled je účinná podpora a pomoc klientovi, aby vedl řádný živo, ale současně i kontrolou dodržování podmínek zkušební doby, kterou soudce nebo státní zástupce s dohledem uložil. Klient musí pravidelně informovat o svém pobytu, zaměstnání či studiu, o způsobu plnění uložených povinností a o dalších důležitých skutečnostech. Spolupráce klienta s PMS je povinná a trvá až do skončení stanovené zkušební doby soudem. Probační pracovník vede dokumentaci o průběhu celého dohledu a pravidelně informuje příslušný soud o průběhu dohledu. (Hloušková, 2007, s. 33 - 36)

2. Možnosti resocializace ve VTOS

Resocializace slouží k dosahování nejsložitějších nápravně výchovných cílů. Resocializace je tedy složitým procesem nápravy a převýchovy i změny vadné socializace.

Za základní resocializační postup chápe současná praxe ve vězeňství tvorbu a naplňování resocializačních programů pro každého odsouzeného. V penitenciárních podmínkách se resocializace též nazývá korektivní socializací, či penitenciární resocializací, aby se odlišila od resocializace u jedinců sice s poruchami socializace, které však neměly důsledky v páchání trestné činnosti.

Nejkomplexnějším cílem resocializace je změnit osobnost vězně, abychom u ní našli takovou kvalitu (psychiky či psychologického rozvoje), která by zaručovala jeho schopnost řídit své další chování a činnost a dokonce do jisté míry i další vývoj žádoucím společenským směrem, tj. bez páchání trestné činnosti.

Pokud se nepodaří socializace celé osobnosti, nastupují cíle skromnější, které se dají vymezit jako změna reakcí, motivů, postojů, hodnot až některých vlastností charakteru. Jinak vyjádřeno: resocializace neznamená nic menšího než připravenost propuštěného bývalého vězně k plnění běžných sociálních rolí řadových občanů, tj. pracovat, žít se vlastní prací, starat se o jiné, nevrátit se do původní kriminální skupiny.

Resocializace se dosahuje (kromě naplňování resocializačních programů) i ostatními způsoby, především zacházením s vězni, nápravně výchovnou činností, reedukací a penitenciárním výchovným působením. Jednoduchým měřítkem resocializačního úsilí vězeňského personálu je počet recidivujících pachatelů trestných činů.

Podle nejnovějších poznatků je resocializace tak komplexním jevem, že začíná vyšetřováním zadrženého a končí postpenitenciární péčí o něj. Celkový resocializační efekt je pak funkcí dílčích resocializačních efektů dosažených např. v oblasti vyšetřování, v oblasti výkonu vazby, výkonu trestu i v oblasti postpenitenciární.

Přes všechno úsilí vězeňského personálu směřující k úspěšné resocializaci, by se nikdy nemělo zapomínat na nejdůležitější zásadu vězeňství: když nemůžeme pomoci, alespoň nesmíme uškodit.

Od 1. 2. 2000 byly resocializační programy nahrazeny tzv. programy zacházení. Jde tu však především o pouhou změnu názvu.

Resocializační programy vymezoval Zákon o výkonu trestu odnětí svobody platný od roku 1999 jako souhrn pracovních, vzdělávacích, terapeutických a zájmových aktivit s diferencovaným přístupem při jejich realizaci, přičemž skladba resocializačního programu by měla sledovat dosažení účelu výkonu trestu. Garantem zpracování resocializačního programu pro každého odsouzeného je ve věznicích speciální pedagog. Program se zpracovává v písemné formě za aktivní účasti vězně. Jeho naplňování uskutečňují s odsouzenými nejvíce vychovatelé. Nezastupitelným základem dobrého resocializačního programu by měla být pracovní činnost odsouzeného. (Mařádek, 2003, s. 76 – 78)

2.1 Reintegrační programy

Projekt Šance se prioritně zabývá zaměstnáváním osob propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody.

Cílem autorů projektu Šance bylo proto vytvořit takový nástroj práce s odsouzenými, který by v sobě spojil přípravu na propuštění i podporu v prvních měsících na svobodě. Tak vznikl Reintegrační program – komplexní soubor aktivit podporujících klienty v řešení klíčových životních situací, například při hledání zaměstnání a bydlení, komunikaci s úřady či při vyrovnávání se s dluhy.

Program začíná už ve vězení a klienti v něm mohou pokračovat i po svém propuštění. Záměrem této kontinuity je minimalizovat dobu, po kterou je propuštěný vězeň bez práce a sociální opory a předejít tak jeho dalšímu sociálnímu selhání a recidivě.

Obecně lze říci, že první část Reintegračního programu - ve výkonu trestu - je zaměřena především na rozvoj kompetencí potřebných při návratu z výkonu trestu do společnosti a při vstupu na trh práce, zatímco druhá část - po propuštění - je

orientována zejména na pomoc klientům při hledání zaměstnání v regionech v souladu s jejich předpoklady a možnostmi.

Cílovou skupinou Reintegračního programu jsou osoby odsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody v době maximálně šest měsíců před propuštěním a šest měsíců po propuštění, které se do programu zapojí dobrovolně na základě vlastního rozhodnutí, protože mají zájem o získání zaměstnání.

Do programu nebyly zařazovány osoby, kterým bylo uloženo ochranné léčení a také osoby odsouzené za násilné trestné činy podle § 241 (znásilnění) a § 242 (pohlavní zneužívání).

Strukturu Reintegračního programu tvoří dohromady pět celků, které na sebe velmi úzce navazují :

- motivační program
- programy zaměřené na rozvoj znalostí a dovedností
- příprava na uplatnění se na trhu práce
- doplňkové rozvojové aktivity
- mentoring

Na počátku je nutné klienta přesvědčit, aby změnil svůj dosavadní způsob života a snažil se řešit svou obtížnou situaci legálním způsobem. Proto první a velmi významnou část tvoří motivační program. Jeho obsahem jsou především tematické diskuse (individuální a skupinové) zaměřené na podporu pozitivního potenciálu odsouzeného. Konfrontují se postoje, minulost i budoucnost klienta. Součástí programu jsou besedy s bývalými vězni, kteří se úspěšně začlenili do společnosti a chtějí se podělit o své zkušenosti.

V průběhu motivačního programu si každý klient stanovuje vlastní individuální plán činností, v jehož plnění je poté pracovníky projektu podporován v průběhu výkonu trestu i po propuštění do civilního života. Klient si nejen může vybrat z nabízených aktivit Reintegračního programu, ale může také do značné míry ovlivňovat jeho obsah.

K aktivitám, které mohou klienti v rámci Reintegračního programu absolvovat, patří programy zaměřené na rozvoj znalostí a dovedností. V rámci nich se může

klient účastnit například kurzu komunikačních dovedností, jehož hlavním smyslem je vybavit účastníky takovými poznatky a kompetencemi, které jim usnadní vstup do pracovního procesu. Jde o to, aby si účastníci uvědomili souvislosti mezi svým dosavadním vystupováním, chováním a vytvářením důvěry v druhých lidech a osvojili si společensky přijatelnější způsoby sebeprosazování.

Velký zájem měli doposud klienti Reintegračního programu o kurz právního minima, k němuž patří i právní poradna na dálku. Nejvíce je přitom zajímalo téma dluhů, se kterými se většina odsouzených potýká. Ze zpětných vazeb i rozhovorů s klienty bylo zřejmé, že velmi cenné pro ně byly informace o exekucích – postup, jak probíhají, jaká pravidla musí dodržovat exekutor, jaké možnosti mají dlužníci. Také konzultace týkající se konkrétních problémů klientů byla hodnocena pozitivně.

Další část Reintegračního programu se věnuje přípravě klientů na uplatnění se na trhu práce. Patří sem nejrůznější rekvalifikační kurzy či kurzy doplňující mezery v dovednostech klientů. Při výběru zaměření je zejména nutné znát aktuální situaci na trhu práce, klienti se však mohou k výběru také vyjádřit. Doposud tak byly v rámci Reintegračního programu zrealizovány tyto kurzy: Obsluha vysokozdvížeňového vozíku, rekvalifikační kurz Malíř – natěrač – lakýrník či PC kurz.

Aktivitou, která výrazně zvyšuje možnost klientů nalézt si po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody práci, jsou náborové akce zaměstnavatelů ještě ve věznicích. Tento krok pomáhá překonat rozpaky i nejistotu na obou stranách a zvyšuje také motivaci odsouzených. Vzhledem k velkému zájmu se uskutečnily celkem čtyři náborové akce, kterých se zúčastnilo 99 odsouzených. Podpůrnou funkcí v rámci přípravy klientů na trh práce mají přednášky zaměřené na konkrétní možnosti klientů při hledání zaměstnání v EU.

Samostatný blok Reintegračního programu tvoří doplňkové rozvojové aktivity, zahrnující například Kurz tvůrčího psaní. Přestože tato aktivita na první pohled do celkové nabídky příliš nezapadá, plní také velmi důležitou funkci. Obrací totiž pozornost klienta k hodnotám odlišným od těch, které ho přivedly do vězení. Kurz zahrnuje jak terapeutickou, tak rozvojovou část (klient rozvíjí schopnost písemného projevu, která je velmi důležitá pro hledání práce - psaní motivačního dopisu, písemná reakce na inzerát).

Další doplňkovou aktivitou je příprava životopisu klienta v digitální podobě jakožto nový způsob komunikace při hledání práce.

Velmi podstatnou součástí Reintegračního programu, bez níž by program nemohl být úspěšný, je mentoring.

Tato aktivita je klíčovou náplní programu po propuštění. Podstatou a zároveň specifikem služby mentora je individuální podpora a poradenství poskytované vyškoleným laikem – mentorem. Mentor působí jako prostředník mezi klientem a institucemi podle individuálních potřeb klienta. Spolupráce mezi klientem a mentorem je oboustranně dobrovolná.

K nejčastějším aktivitám mentora patří: řešení situace klienta bezprostředně po propuštění, podpora při hledání vhodného zaměstnání a ubytování, hledání vhodných nástrojů pro řešení finanční situace klienta (dávky pomoci v hmotné nouzi, řešení zadluženosti), doprovázení klienta na úřady, motivace klientů k aktivnímu řešení životních problémů legální cestou. Mentoring je známý z Ameriky a ze zemí západní Evropy. Jeho kouzlo je v tom, že pomůže klientovi přežít v přechodu z věznice do života na svobodě. Metafora jakéhosi převozníka je v tomto případě zcela na místě. Mentoring používá citlivý přístup, který je založen na vzájemné důvěře a rovnosti. Takový „profesionální kamarád“ v podobě mentora dokáže leckdy více, než deset úředníků najednou, což je jeho největším přínosem.

S ohledem na povahu Reintegračního programu se nenahraditelným partnerem projektu Šance stala Vězeňská služba ČR. Díky ní mohl být Reintegrační program pilotně ověřen ve třech věznicích (Bělušice, Jiřice a Vinařice). Do projektu je zapojeno celkem devět partnerů (vládních i nevládních organizací), kteří spolu s hlavním realizátorem projektu Sdružením pro probaci a mediaci v justici, o.s., tvoří Koalici Šance.

Služba mentor jako část Reintegračního programu byla v rámci projektu nabízena také klientům Probační a mediační služby ČR, klientkám Věznice Světlá nad Sázavou a mladistvým z Výchovného ústavu v Pšově.

(z materiálů Vězeňské služby ČR)

2.2 Zastav se, zamysli se a změň se („ZZZ“)

Tento projekt je pilotním projektem ředitelství Probační a mediační služby ČR a Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR, převzatým z Velké Británie. Zpracován byl na naše podmínky týmem pracovníků VS ČR a PMS ČR. Projekt byl

zkušebně zaveden od ledna roku 2006 ve třech střediscích PMS (Praha, Plzeň, Zlín) a ve třech věznicích (Jiřice, Kuřim, Světlá nad Sázavou). Dvanáct lektorů z PMS ČR a VS ČR aktivně spolupracovalo na dílčích úpravách pracovního manuálu pro české poměry. Lektoři sehráli svou úlohu i při tvorbě pracovních formulářů, jenž mají sloužit pro výběr klientů, ke zpracování průběžných vyhodnocení jednotlivých sezení a závěrečné zprávy po ukončení programu, která je součástí hodnocení odsouzeného k podání žádosti o podmíněčné propuštění.

Cílem projektu poskytovaného ve věznicích je motivace odsouzených ke změně postojů, stylů myšlení vedoucích k recidivě trestné činnosti a je součástí přípravy odsouzených na podmíněčné propuštění z VTOS. Tento program, tak jako mnoho nových programů, které vznikly jako součást iniciativy „Co funguje“, vychází z kognitivně-behaviorálních přístupů o něž je v České republice značný zájem. Program probíhá skupinovou formou a využívá metody modifikace chování, metody behaviorální terapie, nácvik pomocí autoinstrukcí, nácvik řešení problémů a kognitivní terapie.

Metody uplatňované v rámci programu „Zastav se, zamysli se a změň se“

Metody modifikace chování: Zahrnují typy učení vycházející z operativního a klasického podmiňování, používá se tvarování zaměřené na negativní důsledky dysfunkčního chování a pozitivní důsledky funkčního chování, dále postupy posilování a cvičení „Uvažování o následcích“

Metody behaviorální teorie: Teoretickým východiskem behaviorální terapie, stejně jako modifikace chování, je učení podmiňováním coby základní mechanismus osvojování nepříznivých návyků a reakcí, a následně jejich zmírňování a odstraňování. Předpokládá se, že negativní emoce byly podmíněny vnějšími podněty. Nezbytným předpokladem nápravy je proto nehrazení těchto emocí reakcemi zvládnutí situace. Cvičení „Zpráva o myšlení“, „Ukazatel napětí“

Nácvik sociálních dovedností: Předávání dovedností probíhá následujícím způsobem:

- vyučování: předávání informací lektory týkající se standardních pravidel, norem a očekávání v sociálních situacích, jež jsou typické pro členy skupiny
- modelování: předvedení vhodné reakce nebo výkonu v dané sociální situaci

- nácvik role: opakování cíleného sociálního chování v připravených tréninkových situacích, někdy se užívá název behaviorální opakování
- zpětná vazba: systematické poskytování informací o vykonávání dovedností s cílem formovat chování a pomoci při rozvoji dovedností. Může se k ní docházet přímo, pomocí behaviorálního bodového hodnocení pozorovateli nebo s využitím videozáznamu výkonu učících se osob.
- Koučování: kombinovaná výuka a zpětná vazba poskytovaná školiteli s cílem tvarovat chování účastníků při využití vhodných dovedností.

Nácvik pomocí autoinstrukcí: Nyní je již téměř charakteristickým rysem kognitivně-behaviorálního terapeutického přístupu. Často se používá při tzv. očkování proti stresu, které je zaměřené na kontrolu úzkostných stavů, nebo při zárazu myšlení, jehož cílem je kontrola dysfunkčních impulzivních myšlenek. V rámci programu pro ČR spadá do této oblasti metoda též nazývaná kognitivní restrukturalizace.

Nácvik řešení problémů: Jde o formu terapie vycházející z častých zjištění, že jedinci, u nichž se nashromáždilo značné množství problémů často postrádají následující dovednosti: uvědomění si problému; rozpoznání problému; rozlišování mezi skutečností a doměnkou; vytváření alternativních řešení; uvažování o prostředcích a cílech; uvažování o následcích a zaujímání hledisek

Kognitivní terapie: Pravděpodobně nejrozšířenější terapie, která iniciovala velké množství výzkumů, zejména v oblasti depresí. Hlavním tématem jsou styly myšlení. Patří sem například přehnané zobecňování, stereotypizace, zosobňování, obviňování, očekávání, emoční odměny.

Samotné realizaci programu předchází pečlivý výběr klientů. K tomuto účelu byla tvůrci českého manuálu sestavena výběrová kritéria. Hlavní důraz byl kladen na to, aby šlo o pachatele opakované trestné činnosti.

Klient by měl být:

- žadatel o podmíněčné propuštění z VTOS (v případě PMS ČR podmíněně propuštěný z VTOS s dohledem)
- motivovaný k účasti v programu
- pachatel opakované trestné činnosti

- schopný porozumět základním instrukcím, informacím a jednoduchému textu

Klient by neměl být:

- pachatel či oběť domácího násilí
- pachatel či oběť sexuálně motivovaného trestného činu
- duševně nemocný v akutním, neošetřeném stavu
- agresivní klient

Pozn.: skupina by měla být homogenní s ohledem na pohlaví, národnost, věk, atd.

Resocializační program „ZZZ“ se skládá z 11 sezení, z nichž každé trvá 2 hodiny včetně 15ti minutové přestávky. Sezení mají svou strukturu. Každé sezení zahájeno přivítáním účastníků, pozitivním motivováním prostřednictvím tzv. ledolamek – zahřívací cvičení (jednoduchá psychomotorická cvičení procvičující motoriku, postřeh, logické myšlení, atd.) a shrnutím předchozího sezení. Dále jsou vždy účastníci seznámeni s cíli daného sezení. Na závěr každého sezení proběhne „závěrečné kolečko“, jehož cílem je zopakovat si probraná témata (Sdílení pocitů jednotlivých účastníků). Lektoři užívají otevřené otázky a hlavně pozitivně a kladně hodnotí účastníky sezení (pozitivní motivace).

Po každém sezení následuje hodnocení klientů lektory. Toto hodnocení se provádí do Záznamového archu účastníka programu na základě základních kritérií:

- docházka: přítomen celý den / část dne, nepřítomen omluven / neomluven
- úroveň zapojení: aktivní, spíše aktivní, spíše pasivní, pasivní
- dodržování pravidel: dodržoval, porušil
- individuální hodnocení:
 - a) pozitivní momenty v názorech, postojích a jednání klienta, v jeho názoru na své chování, při osobitých reakcích na problém, dané cvičení nebo na jednání jiného účastníka skupiny
 - b) negativní momenty v názorech, postojích a jednání klienta, v jeho názoru na své chování, při osobitých reakcích na problém, dané cvičení nebo na jednání jiného účastníka skupiny, nepřijatelné způsoby chování klienta, atd.
 - c) sebekontrola
 - d) interakce s ostatními

e) silné a slabé stránky klienta, které se v průběhu sezení projevili + doporučení pro ostatní sezení, případně pro následnou individuální práci

Toto průběžné hodnocení tvoří nepostradatelný podklad pro zpracování závěrečné zprávy o klientovi, která je zasílána soudu a ten rozhoduje o podmíněném propuštění z VTOS.

Obsah jednotlivých sezení:

1) *Úvodní sezení* – vzájemné seznámení členů skupiny mezi sebou a s lektory a nastínění, čemu se bude program věnovat. Součástí prvního sezení je cvičení „Pustý ostrov“, jehož cílem je navázání kolektivní spolupráce, naučení se respektovat názor a rozhodnutí druhých, společné rozhodování, nenásilné prosazování individuální myšlenky a její kolektivní přijetí. Účelem sezení je zahájit procesy společné skupinové práce, řešení problémů a zamyslet se nad účelem pravidel společného soužití a práce. Dohodnout se na pravidlech, která umožní všem pracovat v bezpečném a tolerantním učebním prostředí.

2) *Problémy a trestná činnost* – sezení má za úkol pomoci členům skupiny začít rozpoznávat jejich problémy. Rozpoznání problému je prvním krokem k jeho vyřešení. Podstatou sezení je analýza výhod a nevýhod páčání trestné činnosti, „co získám, když přestanu páchat trestnou činnost“, „co ztratím, když přestanu páchat trestnou činnost“, „co získám, když budu pokračovat v trestné činnosti“, „co ztratím, když budu pokračovat v trestné činnosti“, atd.

3) *Vzorce trestního jednání* – lektori by měli pobídnout členy k tomu, aby si uvědomili, jak myšlenky a pocity ovlivňují jejich chování. Vést je k tomu, aby vymezili faktory, které by směřovaly k jednomu z jejich konkrétních trestných činů, a dále vyvodili také konečné důsledky. Sezení by mělo umožnit účastníkům uvědomit si a pochopit jejich vlastní vzorce trestného jednání, uvědomit si jejich vlastní rizikové faktory a vytvořit si podvědomí o těchto vzorcích v rámci své kriminální historie.

4) *Styly myšlení* – lektori v tomto cvičení seznamují účastníky s vybranými druhy myšlení (impulzivní, rigidní, alternativní). Umožňují, aby si uvědomili úlohu impulzivního a rigidního myšlení a to, jakým způsobem může přispět k trestnému jednání. Hlavním cílem ovšem je procvičit si a rozvinout dovednost alternativního myšlení.

5) *Kauzální myšlení* – toto cvičení ověřuje postup učení a upevňuje rozvíjené dovednosti alternativního myšlení. Umožňuje prodiskutovat a zdůraznit význam uvažování o pravděpodobných důsledcích jednání klientů.

6) *Trestná činnost jako problém, který lze řešit* – toto rozsáhlé cvičení pomáhá členům skupiny vytvořit si jasnou představu o problémech, které nejvíce souvisejí s jejich trestnou činností. Vede účastníky k tomu, aby určili své vlastní rizikové faktory a soustředili se na vytvoření strategií zvládnání těchto rizikových situací.

7) *Změna a volba* – účelem je uvědomit si, že se v našich životech dějí i pozitivní věci. Pokud si neuděláme čas na to, abychom o těchto pozitivních věcech přemýšleli, může se nám často zdát, že je náš každodenní život velmi negativní. Uvědomit si význam pozitivních událostí z hlediska teorie myšlení, citového vnímání a chování.

8) *Plánování změn* – úkolem lektorů je umožnit, aby si členové skupiny uvědomili, že se jim daří dosahovat některých cílů, byť zdánlivě malých. Uvědomit si rozdíly mezi pozitivní a negativní vnitřní řečí a jakým způsobem různé typy myšlení ovlivňují naše pocity a chování. Umožnit účastníkům stanovení osobních cílů, kterých by rádi dosáhli. Umožnit jim, aby si uvědomili, že pro dosažení našich cílů je často třeba udělat několik kroků. Poukázat na skutečnost, že jednotlivé kroky nezbytné pro dosažení našich cílů často trvají rozdílnou dobu.

9) *Dovednost sociální interakce* – účelem je stanovit základní cíle. Projít si význam hodnocení a monitorování stanovených cílů. Je vhodné, aby krátkodobé cíle odpovídaly tzv. konceptu SMART (CHYTRÉ).

S = specific (konkrétní)

M = measurable (měřitelné)

A = achievable (dosažitelné)

R = realistic (realistické)

T = time bound (časově omezené)

Důležité v tomto cvičení je zamyslet se, kde a jakým způsobem jsme se naučili sociální dovednosti. Pokud zjistíme, že v nějaké dovednosti nejsme příliš dobří, můžeme se v ní zlepšit praxí. Pokud nejsme v určité sociální dovednosti dobří, může

to vést k dalším problémům, např. neschopnost omluvit se může zničit vztah, neschopnost mluvit s neznámými lidmi může snížit šance na úspěch při přijímacím pohovoru, atd.

10) *Zaujímání hledisek a postoju* – účastníci určí, kdy a na koho se budou moci obrátit pro podporu po skončení skupinových sezení. Lektoři mají za úkol posoudit hlediska a postoje členů skupiny ve vztahu k trestné činnosti v minulosti a do budoucna. Klienti by měli brát v úvahu hlediska obětí, a také, zda jsou členové skupiny schopni vcítit se do pozice obětí svých trestných činů. Měli by se zamyslet nad tím, jakým způsobem jejich chování ovlivňuje životy dalších osob v jejich okolí a jaké jsou důsledky nedostatečného vnímání hledisek druhých osob.

11) *Závěrečné sezení* – cílem je zjistit, jak účastníci využívají dovednosti pro řešení problémů a dosahování cílů prezentované v programu a jaké překážky mohou účastníkům bránit v dosažení jejich cílů. Účastníci by se měli sami zamyslet nad tím, jak se v budoucnu s těmito situacemi vyrovnávat po získání těchto dovedností. (Němcová, 2007, s. 19 – 42)

Věznice Světlá nad Sázavou se stala jednou ze tří pilotních věznic, kde byl uveden v život program „ZZZ“ (přesný název zní „Zastav se, přemýšlej a proved' změnu“).

Během jedenácti sezení působí trenérky na odsouzené tak, aby si vytvořily náhled na své individuální vzorce trestného jednání v rámci své kriminální historie. Učí je pojmenovat problémy, které nejvíce souvisejí s jejich trestnou činností, a zároveň se snaží vštěpit odsouzeným přesvědčení, že trestná činnost je problém, který lze řešit a že se pro jejich život nevyplácí.

Každá členka skupiny by měla provést vlastní hodnocení svého rizika recidivy a faktorů, které u ní startují kriminální chování a v konečném důsledku trest odnětí svobody. Trenérky napomáhají odsouzeným stanovit si osobní cíle a učí je, jak může sebeřízení a sebeovládání ovlivnit motivaci ke změně. Předpokladem je sebepoznání a kritický pohled na sebe. Ten mnohdy nebývá příjemný a povzbuzující, je ale podmínkou a odrazem k možným změnám.

Po absolvování programu ženy pochopily, že se dá na problém nahlížet z různých úhlů pohledu, že problémy lze řešit různými způsoby. Dokážou si představit

důsledky svého chování. Dříve tak uvažovat nedovedly. Žily okamžikem a možnými následky se nezabývaly.

Podle sdělení vychovatelů se například u žen, které programem prošly, podařilo zmírnit či dokonce změnit některé projevy jejich chování. Vzájemné spory začaly řešit přijatelnějším, méně impulzivním způsobem.

Dalším velmi významným dopadem programu je to, že pomáhá ženám napravovat dlouhodobé problémy ve vztazích s jejich blízkými. Nejdříve se odsouzené učí najít cestu k sobě samým a pak i ke svým blízkým. Uvědomují si důležitost co nejčastějších a nejpestřejších kontaktů s dětmi, nutnost udržovat a posilovat s nimi vzájemnou vazbu.

(z materiálů Vězeňské služby ČR)

3. Principy programů zacházení

Zacházení s odsouzenými je veškerá činnost, která je realizována s odsouzenými ve vězeňských zařízeních, proto aby byl naplněn účel výkonu trestu odnětí svobody a přitom, aby nedošlo ke zhoršení jejich osobnosti, tělesného a duševního stavu. Zacházení v sobě zahrnuje nejen sociální péči, vzdělávání, reedukaci, psychoterapii, psychologickou a lékařskou péči, ale i návštěvy a korespondenci. Je velice důležité, aby byl jedinec motivován ke změně a byl ochoten a schopen své chování změnit.

Pokud chápeme socializaci jako postupné začleňování jedince do společnosti a zároveň osvojování si základních etických a právních norem společnosti, potom resocializace ve vězeňské praxi (neboli program zacházení) znamená druhotnou socializaci jedinců, u nichž proces socializace v dřívější době neproběhl úspěšně nebo byli zapojeni do systému hodnot a norem rozporných s morálními hodnotami a zákonnými normami (socializace deviantní).

Resocializace je ve vězeňském systému prováděna:

- a) obecnými metodami zacházení s odsouzenými, které jsou stanoveny zákonem a nelze jimi dosáhnout trvalé změny v chování jedince,
- b) speciálními metodami zacházení s odsouzenými, jakými jsou např. metody pedagogické, sociální, psychologické, terapeutické a psychiatrické, prováděné s odsouzenými individuálně či skupinově.

Tento proces resocializace by měl tedy směřovat ke kultivaci návyků dalším vzděláváním, k osvojování si vhodných sociálních dovedností pro readaptaci na život mimo vězení a k pomoci a poradenství, zaměřenému na řešení osobních problémů.

(Raszková, 2007)

Základní podmínkou účinného zacházení s odsouzenými je kvalitní pečlivá příprava této činnosti. Nejprve je nutné zmapovat bio-psycho-socio-duchovní stav, v němž se jednotlivý odsouzený nachází v době svého nástupu do výkonu

trestu odnětí svobody. Děje se tak v týmové spolupráci lékaře, psychologa, speciálního pedagoga, sociální pracovníce, popřípadě i duchovního při zpracování komplexní zprávy o odsouzeném s ohledem na délku jeho trestu, charakterové vlastnosti a příčiny trestné činnosti. (Kocanda, 2007)

Komplexní zpráva je zaměřena nejenom na projevy chování odsouzeného, ale její zpracovatelé se zaměřují i na studium spisového materiálu a dalších dostupných informací. Kvalitní komplexní zpráva o odsouzeném je základem pro zpracování digramu zacházení.

Zpráva zachycuje individuální charakteristiku odsouzeného:

Sociální posouzení odsouzeného: zpracovává sociální pracovník a obsahuje především tyto informace:

- relevantní poznatky z pozorování
- způsobilost k právním úkonům, případné vyjádření orgánů sociálního zabezpečení
- popis aktuální sociální situace (rodinný stav, rodinné zázemí, ostatní sociální zázemí, nezaopatřené děti, vyživovací povinnost, finanční zajištění, ...)
- popis zajištění situace po VTOS (ubytování, zaměstnání)
- motivace k řešení svých problémů, zda si jich je vědom, správně je vnímá, chce a umí je řešit. Celková míra odhodlání řešit situaci.
- zhodnocení možných rizik a potřeb

Psychologické posouzení odsouzeného: v psychologické diagnostice zachycuje psycholog následující:

- významná anamnestická data a jejich souvislost s trestnou činností

- popis osobnosti orientovaný na intelektové schopnosti, emoční stabilitu hodnotovou orientaci, motivační činitele chování a jejich souvislost s trestnou činností
- analýza postojů odsouzeného k trestné činnosti, přijetí viny
- opět motivace k řešení svých problémů

Pedagogické posouzení odsouzeného: charakteristika speciálního pedagoga zahrnuje:

- popis trestní minulosti (první trestný čin, věk odsouzeného v době páčání trestného činu, spouštěcí mechanismy, motivace k trestné činnosti, ...)
- popis sociálních vazeb (vztahy s osobami s trestní minulostí, vztah s obětí trestného činu, konflikty ve vztazích, chybějící sociální zázemí, ...)
- popis aktuálního životního stylu a jeho souvislost s trestnou činností (nezáměr o řádnou práci a pravidelné zaměstnání, identifikace s kriminální subkulturou, příklon k extremistickým skupinám, opakované násilné jednání, záměrné vyhledávání rizikových míst a situací, ...)

Zdravotní charakteristika: Na základě lékařského vyšetření jsou stanoveny důležité skutečnosti:

- zdravotní klasifikace, dieta, pracovní omezení, uložení ochranného léčení
- aktuální zdravotní stav, vztah a zkušenost s návykovými látkami

(Němcová, 2007, s. 9 - 11)

Vězeňská populace je z kriminologického, penologického i psychologického hlediska velmi heterogenní. Nelze tedy nalézt univerzální metodu účinného zacházení s vězni. Proto se vypracovaly diferencované metody zacházení s vězni určené pro specifické skupiny vězňů. Společným cílem všech programů je příprava odsouzených na svobodu, mají přispět k socializovanému chování propuštěného odsouzeného na svobodě.

„Program zacházení se chápe jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného, který má trest delší než 3 měsíce. Program zacházení obsahuje konkrétně formulovaný cíl působení na odsouzeného, metody zacházení s odsouzeným směřující k dosažení cíle a způsob a četnost hodnocení. Pravidelnou součástí programu zacházení je určení způsobu zaměstnávání odsouzeného, jeho účasti na pracovní terapii, vzdělávání anebo jiné náhradní činnosti, směřující k vytvoření předpokladů pro jeho samostatný způsob života. Pokud u odsouzeného přichází v úvahu více variant programu zacházení, umožní se mu výběr.“ (Mařádek, 2000, s. 40.)

V následním oddělení je odsouzenému na základě zpracované zprávy, s přihlédnutím k jeho zájmům, nabídnut vhodný program zacházení. Souhlas s vybraným programem zacházení odsouzený stvrdí svým podpisem. Pokud si odsouzený nezvolí některou z nabízených alternativ programu zacházení, je mu stanoven program minimální. Programy jsou sestavovány z jednotlivých aktivit vycházejících z možnosti věznice. Souhlas s každou aktualizací programu zacházení stvrzuje odsouzený svým podpisem.

(Vnitřní řád věznice Pardubice)

Realizace programu zacházení je stanovena zákonem č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a upřesněna vyhláškou č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody. Náležitosti dokumentace programů zacházení jsou uvedeny v Metodickém listě Generálního ředitelství Vězeňské služby ČR č. 18/2004, kterým se stanovují náležitosti programů zacházení a pravidla zpracovávání.

Černíková ve své publikaci Sociální ochrana, 2008, definuje program zacházení jako souhrn obsahu zacházení, který se skládá z dodržování práv odsouzeného, plnění povinností odsouzeným a kázeňské praxe. Ten se skládá z těchto aktivit:

3.1. Pracovní aktivity, které obsahují:

- zaměstnávání na následujících pracovištích

- 1) pracoviště vlastních vnitřních provozů věznice (střežené pracoviště)
- 2) pracoviště na základě smlouvy s jinými subjekty uvnitř věznice (střežené pracoviště)
- 3) pracoviště vnější na základě smlouvy s jinými subjekty (nestřežené pracoviště)

- práce potřebná k zajištění každodenního provozu věznice (např. úklid, opravy...)

- pracovní terapie vedené zaměstnanci věznice s potřebným odborným vzděláním

Ročenka Vězeňské služby ČR uvedla v rozmezí let 1999-2003 tyto údaje o zaměstnanosti:

Rok	Míra zaměstnanosti (v %)
1999	36,48
2000	40,94
2001	42,75
2002	42,66
2003	49,00

Za rok 2008, 2009 a 2010 je zde velmi značný nárůst:

2008	60,09
2009	57,99
2010	62,35

3.2. Vzdělávací aktivity

- 1) vzdělávací aktivity realizované vzdělávacím střediskem Vězeňské služby; dokončení základního vzdělání či zvyšování vzdělání; profesní příprava
- 2) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci věznice v rámci plnění programů zacházení: jazykové, sociálněprávní kurzy, kurzy občanské nauky, kurz základů obsluhy PC.
- 3) vzdělávání v korespondenčních kurzech a síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol ČR.

Vzdělávací aktivity zařazené pod bodem 1) jsou realizovány Středním odborným učilištěm, učilištěm a odborným učilištěm Vězeňské služby České republiky, které bylo nově zřízeno v roce 1992 a zařazeno do sítě škol České republiky v roce 1996. Navázalo kontinuálně na činnost dřívějšího učiliště Sboru nápravné výchovy. Zařazení středního odborného učiliště do sítě škol zakládá oprávnění vydávat celostátně platná vysvědčení a výuční listy, stejné jako každá jiná střední škola, ze kterých není patrné, že byly získány ve výkonu trestu odnětí svobody, jak stanoví legislativa. V procesu působení na odsouzeného představuje vzdělávání ve středním odborném učilišti komplexní, systematický a vysoce smysluplný program. Jde o časově stálé, intenzivní působení na odsouzené v rozsahu více než 25 hodin týdně po dobu deseti měsíců v roce, trvající podle délky učebního oboru 2 - 3 roky. Takto cílený a rozsáhlý výchovně vzdělávací program je v podmínkách českého vězeňství jedinečný.

3.3. Speciální výchovné aktivity – jde o speciální individuální a skupinové pedagogické a psychologické působení prováděné specialisty

- terapeutické aktivity – individuální a skupinové terapie (zejména sociální výcvik, psychoterapie, arteterapie, pohybová arteterapie, ...)
- sociálně právní poradenství – přednášky, semináře, sociální výcvik např. řešení otázky bydlení a zaměstnání před propuštěním na svobodu
- trénink zvládnutí vlastní agresivity
- sociálně psychologický trénink

- kroužek rozvoje osobnosti

Speciálně výchovné aktivity představují nedirektivní metody výchovy, založené na dobrovolnosti a vytváření soustavy motivačních prvků. Speciálně výchovné postupy zahrnují klasické metody speciální pedagogiky (kompenzace, rehabilitace), prvky rodinné výchovy, ale také činnost duchovní a pastorační.

3.4. Zájmové aktivity – obsahují nejrůznější formy individuální a skupinové zájmové činnosti, které u odsouzených rozvíjejí schopnosti, vědomosti a sociální dovednosti.

- esteticko-výchovné: rukodělný kroužek, akvaristika, hudební kroužek
- volnočasové: návštěva knihovny, video kroužek
- sportovní: míčové hry, posilovny, atletika

3.5. Oblast aktivit zaměřující se na utváření vnějších vztahů, tzv. extramulární programy – rozumějí se jimi ty aktivity, které v kladném směru přispějí k soběstačnému životu odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu. V průběhu výkonu trestu a zejména v době před propuštěním z výkonu trestu se odsouzený aktivně připravuje na další život. V tomto směru je odsouzenému nápomocna zejména příslušná sociální pracovnice. Odsouzený by měl v této době plnit individuální úkoly stanovené programem zacházení, vycházející z podnětu sociální pracovnice, mezi něž patří zejména: udržení a posílení pozitivních vazeb s blízkými, uspořádání a vyřizování sociálních podmínek života po propuštění, vyřizování základních dokladů nezbytných pro další jednání na úřadech práce, navazování kontaktů s charitativními organizacemi a dalšími subjekty, které mohou zprostředkovat pomoc nebo samy zajistit vhodné podmínky v prvních dnech života odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a také spolupráce s probační a mediační službou.

Kromě těchto aktivit uvedených v programu zacházení může odsouzený uspokojovat své potřeby též půjčováním knih z knižního fondu vězeňské knihovny, má právo objednat si na svůj náklad knihy, denní tisk a časopisy, včetně zahraničních, pokud jsou distribuovány v tuzemsku. Je však vyloučeno přijímání časopisů obsahujících popis výroby a použití zbraní a střeliva (např. “Střelecká revue” a

“Zbraně”), jakož i tiskoviny obsahující popis výroby a použití návykových látek, jedů a výbušnin. Dále je odsouzenému umožněno ve svém volném čase využívat sportovní materiál, který je ve věznici k dispozici, případně společenské hry.

Z důvodu pozitivního působení na odsouzené, ale i práva odsouzených na poskytování duchovní služby, je ve věznicích zřízena vězeňská duchovní služba, zajišťovaná kaplanem Vězeňské služby a pověřenými zástupci registrovaných církví. Vězeňská duchovní služba je realizována návštěvami pověřených zástupců církví, ale také dobrovolnou účastí na pastorační činnosti, zejména na náboženských obřadech, vedením studijních hodin k výkladu náboženských textů, zajišťováním duchovní a náboženské literatury atd. (Kocanda, 2007)

3.6. Minimální program zacházení

Trestní zákon č. 140/1961 Sb. v § 37 stanovuje tzv. minimální program zacházení.

„ Pokud si odsouzený nezvolí některou z navržených alternativ programů zacházení, zúčastní se minimálního programu stanoveného vnitřním řádem. Jeho základ tvoří pracovní aktivity odpovídající zdravotnímu stavu odsouzeného“

Podstatou minimálního programu zacházení je vyplnění volného času odsouzených podle jejich motivace a zájmů. Zájmové aktivity (viz. výše) mají individuální charakter a probíhají bez přímého vedení zaměstnanců věznice a proto je nelze objektivně hodnotit.

Programy zacházení představují v oblasti resocializace odsouzených prostředek k dosažení jejich nápravy. Strukturovány jsou tak, aby na jedné straně vyžadovaly aktivitu a spolupráci odsouzeného a na straně druhé respektovaly jeho možnosti a schopnosti. Plnění či neplnění programů zacházení je průběžně hodnoceno, dochází k případné úpravě metod zacházení a stanovování nových cílů – program tedy bývá pravidelně aktualizován.

Efektivita programu je závislá především na zájmu odsouzeného. V situaci, kdy o spolupráci nestojí, je program pouze formální administrativou. Determinujícím faktorem je především hromadné ubytování a přeplněnost věznic, které ztěžují možnosti působení vězeňského personálu na motivované odsouzené a na

nemotivované již nezbyvá lidský potenciál.

Dobrym řešením se zdají specializovaná oddělení pro specifické skupiny odsouzených, vyznačující se menší kapacitou a diferenciovaným přístupem. V takovém prostředí lze také daleko lépe uplatňovat individuální přístup. Ve specializovaných odděleních jsou programy zacházení rozšířeny o řadu aktivit které by měl absolvovat každý odsouzený. (Němcová, 2007, s.13)

U specifických skupin odsouzených je potřeba se více věnovat sestavení tohoto programu z hlediska smysluplného trávení volného času, protože odsouzení jsou většinou pracovně nezařaditelní. Tím, že nedochází do zaměstnání tráví celé dny na oddělení, proto je potřeba tento čas vyplnit smysluplnými aktivitami. Další významnou roli hraje fakt, že do této skupiny patří odsouzení s poruchami myšlení a s poruchami osobnosti a je tedy potřeba na ně působit také v oblasti vzdělávací a výchovné prostřednictvím odborných pracovníků věznice. Mezi tyto pracovníky jsou zařazeni vychovatelé, speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé – terapeuti a pedagogové volného času. (Skořepová, 2009, s. 31)

Hodnocení úspěšnosti plnění programu zacházení je základním podkladem pro návrh na přeřazení odsouzeného do jiného typu věznice, popř. při soudním rozhodování o podmíněném propuštění na svobodu. Před propuštěním z výkonu trestu odnětí svobody se jedinec umístí na výstupní oddělení, kde je cílem programu zacházení vytvářet příznivé podmínky pro samostatný způsob života a maximální adaptaci do společnosti. (Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody)

4. Postpenitenciární péče

Cílem postpenitenciární péče je podpora jedince propuštěného z VTOS při opětovném začlenění do společnosti. Je logickým završením procesu korektivní socializace v podmínkách života na svobodě. Rozlišuje se forma nucená a dobrovolná. Nucená postpenitenciární péče má zákonem vymezená pravidla a do značné míry pokračuje omezení klienta. Nucenou formu zajišťuje probace, ale také ochranný dohled a parole, které jsou zaváděny, organizovány a zajišťovány státem. Dobrovolná forma nemá přísná pravidla a její využívání závisí na klientově svobodné vůli. Dobrovolnou formu zajišťují především charitativní organizace. Jako perspektivní se jeví některé formy systémového zacházení v podobě modifikované rodinné terapie, která je zaměřená především na zvládnutí stresu v rodině, vyplývajícího z návratu jedince z výkonu trestu odnětí svobody, na stabilizaci, ozdravění vztahů v rodině a potlačení systémových příčin kriminálního chování.

Účelnost a úspěšnost postpenitenciární péče ovlivňuje již samotný výkon trestu odnětí svobody, tedy penitenciární oblast. Mezi oběma úseky existuje těsná propojenost. Odborníci vyjadřují tuto skutečnost pojmem kontinuální péče. (Gáč, 2006, s. 43)

Postpenitenciární péče se poskytuje jedincům po propuštění z VTOS z důvodu obnovení jejich sociálních dovedností a postupné integrace do společnosti. Pomáhá jim překonat krizi prvních dnů na svobodě, řešení problémů, konfliktů úzkosti a překonání stigmatu kriminálního. Postpenitenciární péče pomáhá jedincům obnovit sociální vztahy včetně nových materiálních podmínek a profesního uplatnění. Obsah a rozsah péče je určen sociální politikou státu. (Černíková, Sedláček, 2002, s. 140)

Postpenitenciární péče je zvláštní druh sociální péče o člověka, který prošel trestním řízením a VTOS nebo ochranným léčením a ochrannou výchovou. Jde o sociální služby, představující maximální prevenci – prevenci recidivy trestné činnosti. Její obsah je vždy určen politikou státu, ve které se odráží i postoj k jedincům – snaha o integraci do společnosti.

Důvody vzniku a potřeby postpenitenciární péče:

- a) jedinec potřebuje odbornou pomoc, péči k adaptaci na nové podmínky občanského života a k integraci do společnosti

- b) první dny po propuštění na svobodu jsou obdobím sociální rekonvalescence (obnova sociálních dovedností)
- c) v průběhu první roku po propuštění na svobodu je velmi častá recidiva
- d) prožívání krize během prvních dnů na svobodě
- e) bezradnost při řešení problémů, konfliktů, prožívání obav, úzkosti
- f) problémy s překonáváním „nálepky“ kriminálního
- g) běžný život je náročnější na rozhodování a nesení důsledků za své chování
- h) snížení hodnoty sebe sama, pesimismus z životní reality, ztráta nebo obtížné nalézání smyslu života v každodenní realitě
- i) heteronomní morálka
- j) problémy s novými partnerskými vztahy nebo s obnovou dřívějších vztahů
- k) problémy se vztahy k dětem a s rodičovskou rolí
- l) problémy s obnovením nebo vytvořením nových materiálních podmínek života a profesionálního uplatnění

V nejširším pojetí postpenitenciární péče jde o sociální péči a pomoc, která je poskytována ze strany společnosti na bázi dobrovolnosti, bezplatně, a to všem pachatelům (i těm, kteří si odpykali jiný trest než je odnětí svobody). Tato sociální péče a pomoc pachatelům trestných činů se rozšiřuje o tzv. rannou pomoc – pomoc už v momentu konfliktu se zákonem v trestně přípravném řízení.

Zároveň jde i o předcházení trestné činnosti především u pachatelů odsouzených k trestu odnětí svobody, zabezpečení sociální adaptace, upevnění výsledků penitenciární výchovy, socializace a resocializace občanů propuštěných z VTOS.

Sociální práce, v současné době, respektuje více autonomii klienta. Je na něj nahlíženo jako na partnera sociálního pracovníka v jejich interaktivním vztahu. Klient není objektem působení sociálního pracovníka, ale je brán jako subjekt poskytované sociální péče a pomoci ze strany sociálního pracovníka. Klient činí vlastní rozhodnutí a také nese odpovědnost za svá rozhodnutí, sociální situaci a celý svůj sociální vývoj. Sociální pracovník poskytuje odbornou pomoc, péči, sociálně výchovné vedení v rozsahu, hloubce, potřeb a požadavků klienta.

4.1. Kontinuální sociální péče

Zkušenosti s realizací postpenitenciární péče vedly k podnětům, díky kterým se dosud jen následná sociální péče o pachatele trestných činů transformuje v kontinuální sociální péči. Ta zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního stíhání (ve vazbě či na svobodě), v průběhu soudního řízení i ve výkonu trestu. Jejím cílem je navázání vzájemného socioterapeutického vztahu v zájmu působení na osobnost klienta tak, aby byla upevněna (vytvořena) jeho pozitivní sociální vazba k okolí a aby nedocházelo k jeho sociální izolaci.

Kontinuální sociální péče s klientem umožňuje řešit problémy obviněných a odsouzených v co největším předstihu před jejich propuštěním z VTOS a tím minimalizovat následky jejich nepříznivé situace. Kontinuální působení směřuje k tomu, aby klient danou situaci akceptoval a vycházel z ní při budování svých životních perspektiv. Tak lze efektivně působit zejména proti vzniku tzv. krize prvního dne.

System kontinuální sociální péče vyžaduje úzkou spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby ČR s kurátory pro mládež a se sociálními kurátory okresních (městských) úřadů nebo středisek sociální prevence. K jejímu zabezpečení je nezbytná především úzká a vzájemná informovanost obou kategorií sociálních pracovníků.

Zařazování klientů do kontinuální sociální péče probíhá ve vazebních věznicích a ve věznicích pro VTOS a na základě seznamů odsouzených, které zasílají věznice sociálním kurátorům (včetně hlášení změn).

System kontinuální sociální péče představuje rozšíření působnosti sociálních kurátorů na své klienty, hlubší spolupráci sociálních pracovníků Vězeňské služby ČR se sociálními kurátory Okresních úřadů, vytváření vhodnějších podmínek pro rozvinutí a uplatnění sociální práce ve vztahu ke klientovi (aby sociální pracovníci mohli být tvořiví, měli prostor pro vlastní sociálně-výchovnou poradenskou práci), uschopňuje klienta řešit svoji sociální situaci, převzít odpovědnost za svá rozhodnutí, jednání a volbu „životní cesty“, zmírňuje nebo zamezuje vzniku pocitů sociální izolovanosti, posiluje motivaci a volní úsilí klienta integrovat se do společnosti (zprostředkování ubytování, práce, kontakt s úřady, pracovní zařazení), aktivuje a rozvíjí síť institucí, sdružení, společenství napomáhajících řešit problému sociální a kriminální prevence, poskytuje péči (na požádání a na základě dobrovolnosti) občanovi, který se dostal do konfliktu se zákonem. (Hloušková, 2007, s. 37 – 39)

Subjekty kontinuální sociální péče jsou:

sociální pracovník, sociální kurátor, speciální školní zařízení, státní zdravotnické instituce určené pro ochranné léčení, úřady práce a správy sociálního zabezpečení

Sociální pracovník napomáhá obviněnému či odsouzenému orientovat se a uspořádat si své sociální vztahy ke svým nejbližším, zaujmout pozitivnější postoj ke společnosti a jejím normám a hodnotám. Na základě poznání sociální situace, sociálního vývoje pachatele a jeho úrovně sociální vyzrálosti sestavuje resocializační program, cílený k individuálnímu obnovení sociálních poměrů.

Sociální pracovník zajišťuje převážně tyto úkoly:

- získává a ověřuje informace a poznatky důležité pro vypracování sociální anamnézy, rodinné situace, vztahy v rodině, dosažené vzdělání, sociální vztahy, sociální vyzrálost, styl výchovy a její vliv, způsob řešení náročných životních situací a situace sociálního selhání
- zajišťuje podmínky a faktory, které ovlivnily sociální vývoj obviněného nebo odsouzeného
- spolupracuje se sociálním kurátorem, společenskými organizacemi za účelem sociální intervence do budoucího prostředí, hledá ubytování, zaměstnání

Zprostředkovává první kontakt s kurátorem

Vytváří předpoklady pro navazování příznivých sociálních kontaktů, vztahů

Podněcuje jedince k pozitivnímu rozvíjení sociálních dovedností

Sociální kurátor je pracovník okresního nebo obvodního úřadu. Poskytuje rannou sociální péči a pro dospělé pomoc ve fázi vyšetřování vazebního i nevazebního, spolupracuje se sociálním pracovníkem věznice. Samotnou náplň práce kurátora tvoří terénní sociální případová práce, která zahrnuje celá spektra sociálně patologických jevů.

Sociální kurátor pro mládež se zabývá dětmi a mládeží, kteří se dopustili trestné činnosti nebo mají závažné výchovné problémy. Dětem i jejich rodinám poskytují sociálně právní poradenství, sociálně výchovnou péči a pomoc, spolupracují se státními institucemi, účastní se soudních řízení v trestních i občanskoprávních věcech jako opatrovníci či kolizní opatrovníci dětí.

Kurátor pro děti a mládež pečuje o: nezletilé děti do 15 let, které se dopustili trestného činu, mladistvé (15 – 18 let), u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se dopustili přestupku, děti a mladistvé s opakovanými poruchami chování závažného rázu (záškoláctví, útěky z domova, agresivita, toxikomanie, alkoholismus)

V rámci této péče zajišťuje kurátor pro děti a mládež tyto úkoly:

- vede rejstříky trestné činnosti nezletilých a mladistvých a rejstřík výchovných problémů dětí a mladistvých
- na základě požadavků orgánů činných v trestním řízení podává kvalifikované zprávy k osobám nezletilých a mladistvých, které se dopustili trestného jednání
- zúčastňuje se úkonů v přípravném řízení (výslech, konfrontace, seznámení s výsledky vyšetřování, atd.), zúčastňuje se hlavního líčení a veřejného zasedání v trestních věcech mladistvých, kde aktivně využívá svá práva daná příslušnými zákony
- poskytuje sociálně právní, výchovné případně psychologické poradenství dětem i rodičům při řešení jejich rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situací, zprostředkovává pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných odborných zařízení
- připravuje podklady pro jednání komise péče o rodinu a děti k řízení o výchovných opatřeních nebo k vedení výchovného pohovoru
- spolupůsobí nebo provádí výchovná opatření u obtížně vychovatelných dětí a mladistvých a sleduje jejich činnost
- podává podněty nebo návrhy na zahájení řízení o předběžném opatření, nařízení ústavní či ochranné výchovy, výchovných opatření i na jejich zrušení
- podílí se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy do příslušných zařízení ve spolupráci se soudem
- spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných nezletilých a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny
- navrhuje a realizuje v naléhavých případech okamžité umístění obtížně vychovatelných nezletilých a mladistvých do náhradní výchovy nahrazující výchovu rodičů do doby, než rozhodne soud

- pomáhá nezletilým a mladistvým propuštěným z ústavní nebo ochranné výchovy a mladistvým z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejvhodněji začlenili do společnosti
- podmíněně odsouzeným mladistvým poskytuje komplexní odbornou sociální pomoc
- zajišťuje výkon opatrovnictví dle příslušných zákonů
- účastní se přestupkového řízení vedeného proti mladistvému v souladu se zákonem o přestupcích
- analyzuje situaci v oblasti sociálně patologických jevů u mládeže, navrhuje a podílí se na organizování a realizaci preventivních opatření
- spolupracuje s ústavy pro výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody, se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy

Sociální kurátor pro dospělé je specializovaný pracovník, který poskytuje sociální pomoc občanům společensky nepřizpůsobeným, zejména občanům: propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, proti nimž je vedeno trestní řízení, popřípadě jim byl VTOS podmíněně odložen, závislým na alkoholu nebo jiných toxikomaniích, žijícím nedůstojným způsobem života, propuštěným ze školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy po dosažení zletilosti.

Sociální kurátor v souladu s legislativou v oblasti sociální péče vykonává sociální práci zaměřenou na prevenci a zajišťuje tyto činnosti:

- poskytuje a zajišťuje sociálně právní poradenství a sociální pomoc problémovým jedincům
- provádí individuální/skupinovou, situační/krátkodobou/dlouhodobou sociální pomoc a práci
- zajišťuje analýzu sociálně patologických jevů
- spolupracuje s orgány činnými v trestním řízení, zařízeními pro výkon vazby i trestu odnětí svobody, orgány obcí, zdravotnickými institucemi
- spolupracuje s klientem při řešení náročných životních situací (hledání ubytování, zaměstnání, atd.), spolupráce s klientovou rodinou

- vyhotovuje sociální záznam (anamnézu, diagnózu, použitou terapii a prognózu), zaznamenává činnost klienta, události, situace a informace, které získal i účasti na soudních jednáních, policii
- účastní se koordinace sociálně preventivní činnosti, navrhuje preventivní opatření
- navazuje na činnost kurátora pro mládež
- navrhuje poskytování peněžité a věcné dávky
- plní úkoly vedoucího sociálního odboru, prevence či právní ochrany

Kurátor, jako sociální pracovník, by měl dodržovat etické zásady, které spočívají na hodnotách demokracie a lidských práv. Sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, rasu či barvu pleti, mateřský jazyk, věk, zdravotní stav, sexuální orientaci, ekonomickou situaci, náboženské a politické přesvědčení a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé společnosti. (Hloušková, 2007, s. 39 – 43)

4.2. Státní subjekty postpenitenciární péče

Postpenitenciární péči v rámci státu zajišťují především sociální pracovníci a sociální kurátoři, Nařízenou formu následné sociální péče v rámci probačního dohledu zajišťuje Probační a mediační služba dle zákona č.. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě.

První cesta propuštěného jedince z věznice vede za sociálním kurátorem. Dostaví se k němu s dokladem o propuštění z výkonu trestu odnětí svobody a kurátor odevzdá uvedený doklad na oddělení sociální péče. Odtud by se měl propuštěný dostavit na Úřad práce. Úřad práce zařadí propuštěného do evidence uchazečů o zaměstnání a dá mu typy, kde by se mohl o práci ucházet. V případě, že práci nenajde, žádá o podporu v nezaměstnanosti. Pokud propuštěním nárok na tuto podporu nevznikne, obrátí se na příslušný městský či obecní úřad, konkrétně na sociální odbor, který mu zajistí příjem sociální podpory. Stále by měl být v neustálém kontaktu se sociálním kurátorem a informovat ho o své situaci. Sociální kurátor mu může pomoci zajistit alespoň provizorní ubytování v rámci státních i charitativních zařízení.

Těžiště práce sociálního kurátora spočívá v sociálně výchovné práci s klientem a v poskytování sociálně terapeutické a poradenské služby. Cílem je integrovat klienta

do užšího i širšího sociálního prostředí, to znamená vést ho tak, aby si osvojil sociálně akceptovatelný životní styl. Sociální kurátoři jsou zaměstnanci obecních úřadů. Poskytování péče sociálními kurátory zmírňuje důsledky výkonu vazby a výkonu trestu odnětí svobody, předchází přetrhávání pozitivních a žádoucích vztahů a připravuje své klienty na život v extramulárních podmínkách a na integraci do společnosti. Kurátor napomáhá propuštěnému jedinci řešit jeho sociální situaci a podněcuje ho k tomu, aby se zabýval svým sociálním vývojem – tedy jaký podíl měla jeho sociální situace na kriminální kariéře a k jakým proměnám v jeho sociální situaci došlo v důsledku spáchané trestné činnosti a pobytu ve vězení. (Gáč, 2006, s. 44 – 45)

4.3. Nestátní subjekty postpenitenciární péče

Po listopadu 1989 vzniklo nebo se obnovilo v ČR velké množství sdružení, které své aktivity zaměřovaly na oblast sociální prevence a resocializace. Postupem času se však ukázalo, že pro efektivní fungování a poskytování sociálních služeb nestačí jen nadšení, ale je potřeba odborných znalostí a sociálních dovedností s navazováním kontaktu s klienty a odborné vedení sociální péče a pomoci.

Mezi nestátní subjekty patří občanské, církevní a charitativní sdružení a organizace. Ty poskytují různé druhy sociální pomoci a podle toho je můžeme členit:

a) organizace poskytující materiální pomoc (oblečení, jídlo, atd.)

- *ADRA* je charitativní organizace adventistické církve. Jde o nevládní neziskovou organizaci, zaměřenou na poskytování humanitární a sociální pomoci v zahraničí i v České republice. Pomoc má charakter bezprostřední pomoci při mimořádných událostech (živelné pohromy, válečné konflikty, atd.) nebo realizace dlouhodobých rozvojových projektů, jakými jsou např. podpora vzdělávání nebo zaměstnanosti.
- *Česká katolická charita* je nezisková humanitární organizace a je největším nestátním poskytovatelem sociálně zdravotních služeb v České republice. Jejím heslem je pomoc bližnímu v nouzi bez ohledu na jejich příslušnost k rase, národnosti či náboženství. Hlavní činností charity je pomoc potřebným a jde zejména o pomoc matkám s dětmi v tísní, lidem bez střechy nad hlavou, osobám se zdravotním nebo mentálním postižením, sociálně slabým rodinám, drogově závislým, opuštěným starým lidem, osobám, které se ocitly v osobní krizi,

migrantům a uprchlíkům, vězňům a osobám vracejícím se z výkonu trestu odnětí svobody.

- *Český červený kříž* působí zejména v oblasti humanitární, sociální a zdravotní.
- b) organizace poskytující poradenskou pomoc (v situaci nouze, krize, atd.)
 - *Sdružení pro pomoc propuštěným vězňům a lidem v nouzi*
 - *Společnost na pomoc pronásledovaným a vězněným*
 - *Podané ruce* pomáhají lidem v tíživé životní situaci s řešením jejich drogového problému, aby ho co nejlépe zvládali a snaží se působit tak, aby se tomuto problému předcházelo. Zároveň se podílí na ochraně společnosti před negativními důsledky zneužívání návykových látek
 - *Za branou, o.s.* poskytuje sociální služby, právní poradenství, semináře a případné pastorační vedení
- c) organizace poskytující sociální péči (stravování, osobní hygiena, ubytování, zdravotní péče)
 - *Azylové domy* klientům poskytují ubytování a možnosti uspokojení osobní hygieny (včetně vyprání a usušení prádla). Pobyt je zpoplatněn (od 10 do 50 Kč za noc). V Azylových domech pracují sociální pracovníci, kteří při příchodu klienta založí jeho registrační kartu a poskytují mu radu ohledně řešení jeho sociální situace, klient se musí podřídit řádu azylového domu.
 - *Armáda spásy* zajišťuje církevní činnost a domovy pro bezdomovce a jiné skupiny lidí na okraji společnosti. Konkrétní práce v jednotlivých městech zahrnuje oblast duchovní i sociální. Veškeré poskytování sociální péče směřuje k pozitivnímu vnímání budoucnosti a k zaktivování sil klienta integrovat se do společnosti.
 - *Naděje* je praktické uplatňování evangelia v životě a jeho šíření. Cílem je vybudování a provozování sítě služeb lidem v nouzi na křesťanských principech. Ve svých zařízeních i mimo ně poskytuje Naděje pomoc duchovní, morální, sociální, zdravotní, lékařskou, hygienickou, stravovací, ubytovací, hmotnou, právní, poradenskou, osvětovou, vzdělávací, výchovnou, atd. včetně doplňkových služeb. Své služby zaměřuje zejména na lidi osamělé, zdravotně postižené, společensky vyloučené nebo jinak znevýhodněné. (Hloušková, 2007, s. 43 -45)

Centrum sociální prevence (CESOP)

CESOP zahájilo svou činnost v lednu 1994 v Brně jako jediné zařízení tohoto druhu v ČR. Jde o otevřené internátní zařízení pro mládež od 15 do 25 let s výchovnými nebo sociálními problémy. Zřizovatelem a provozovatelem je odbor sociální péče Magistrátu města Brna.

V zařízení pracují speciální pedagogové, psychologové a sociální pracovníci, kteří jsou garanty kvalitní péče a vysoké odborné úrovně výchovné a sociální práce s mládeží.

Posláním CESOPu je předcházet páchání trestné činnosti mládeže případně zabránit jejímu dalšímu pokračování, rozvíjet pozitivní schopnosti, vlastnosti a návyky pro úspěšné začlenění do společnosti.

Pro mládež s výchovnými a výukovými problémy od 15 do 18 let jsou připraveny programy zaměřené na zvýšení učební kázně a docházky, jakož i na systematickou a pravidelnou přípravu na výuku. Příprava na budoucí povolání dále pokračuje ve školách a učilištích v Brně. Na pracovní a studijní výsledky dohlíží kmenový vychovatel, který úzce spolupracuje se školským zařízením.

U klientů, kteří se dopustili trestné činnosti, se výchovná práce zaměřuje na aktivní odstranění následků (např. náhrada škody). Pokud klient projeví upřímnou snahu o nápravu svého chování, může CESOP vstupovat v rámci zákonných možností do probíhajícího trestního řízení s cílem zmírnit trestní postih.

Programy preventivní péče v CESOP:

Určujícím faktorem pro zařazení klienta do příslušného preventivního programu je druh sociálního nebo výchovného problému. Rozhodnutí o tomto zařazení obvykle předchází diagnostický pobyt, kdy klient absolvuje kompletní psychologickou diagnostiku osobnosti a jsou shromážděny veškeré údaje o zdravotním stavu, předchozím chování, trestné činnosti, abúzu drog, atd.

- 1) Program neodkladné pomoci: do tohoto programu jsou přijímáni děti, mladiství a mladí dospělí v kritické fyzickém nebo psychickém stavu. Jsou opuštěni, zanedbaní, na útěku z domova nebo výchovných či internátních zařízení, vykazují známky týrání nebo jiného strádání. Program je krátkodobý, zpravidla 3 denní. Zdarma je zde poskytováno ubytování, hygienický servis, materiální pomoc (oblečení, strava) a odborná pomoc.

- 2) Program azylové péče: osoby s převážně sociálními problémy, často jde o osoby, které ukončili ústavní nebo ochrannou výchovu ve školských zařízeních, absolventy zvláštních škol internátních, kteří se nemohou vrátit do rodiny nebo jiného vhodného prostředí, osoby bez přístřeší a osoby po návratu v VTOS, osoby, které absolvovaly Program neodkladné pomoci. Klienti zde mají za úhradu ubytování a stravování a zdarma poskytování pomoci při hledání zaměstnání, vyřizování na úřadech, výcvik v sociálních dovednostech, kvalifikační kurzy
- 3) Program preventivně výchovné péče: do tohoto programu jsou zařazováni zpravidla klienti s projevy výukových nebo výchovných problémů, mladiství chovanci výchovných zařízení, kteří vykonávají ústavní nebo ochrannou výchovu a byli podmíněčně propuštěni z ústavů, mladiství a dospělí do 25 let, kteří byli rozhodnutím soudu podmíněčně propuštěni z VTOS nebo z výkonu vazby. U těchto klientů se provádí komplexní vstupní diagnostika osobnosti, na základě které je klient zařazen do kmenové skupiny a kmenový vychovatel do 10 dnů zpracuje resocializační plán.

Resocializační plán obsahuje:

- definování problému
- konečný cíl preventivně výchovného programu
- dílčí cíle preventivně výchovného programu
- metody, které budou použity pro dosažení cíle
- odborného pracovníka odpovědného za práci s klientem (kmenový vychovatel)
- další zainteresované pracovníky a stanovení jejich dílčích odpovědností

Klientům je zde poskytováno ubytování a stravování za úhradu a bezplatně odborné vedení ke splnění cílů resocializace, poskytování pomoci při studiu, při zprostředkování zaměstnání, při zvyšování kvalifikace, záruky za dovršení nápravy při projednávání soudem nebo při podmíněčném propuštění z VTOS, účast klienta na volnočasových aktivitách

- 4) 4) Program zvýšené výchovné péče: klienti se závažnějšími poruchami chování, jde převážně o klienty u nichž se projevují masivní a opakující se výchovné problémy, mladistvé a dospělé do 25 let, proti kterým je vedeno trestní řízení, jimž soud uložil některý z alternativních trestů nebo u kterých byly diagnostikovány poruchy osobnosti, lehké stupně oligofrenie a osoby, které abstinují avšak v uplynulých 2 letech prokazatelně a úspěšně absolvovaly odvykací léčbu drogové závislosti. U těchto klientů se provádí komplexní vstupní diagnostika osobnosti, na základě které je klient zařazen do kmenové skupiny a kmenový vychovatel do 10 dnů zpracuje resocializační plán.

Resocializační plán obsahuje:

- definování problému
- konečný cíl preventivně výchovného programu
- dílčí cíle preventivně výchovného programu
- metody, které budou použity pro dosažení cíle
- odborného pracovníka odpovědného za práci s klientem (kmenový vychovatel)
- další zainteresované pracovníky a stanovení jejich dílčích odpovědností
- způsob a termíny kontroly výsledků plnění cílů programu

Kmenový vychovatel sleduje pracovní nebo studijní výsledky svých klientů a přijímá potřebná opatření. Pokud to vyžaduje stav problému, absolvují klienti v rámci programu zvýšené výchovné péče skupinovou nebo individuální psychoterapii. (dostupné na www.cesop.fx.cz [3-3-2011])

Součástí CESOP je i kontaktní klub pro jedince s ohroženým sociálním vývojem, kteří nejsou v tomto zařízení ubytováni, ale zúčastňují se dobrovolně těchto aktivit. CESOP disponuje odbornými dílnami (zámečnickou, keramickou, stolařskou), sportovními prostory (hřiště, posilovna), zahradou, učebnami a místnostmi pro skupinovou psychoterapii.

V České republice postupně přibývá zařízení, jako je například *Středisko sociální pomoci Občanského sdružení Diakonie Úpice*, kde se propuštěný jedinec setká s komplexní pomocí představující ubytování, zaměstnávání i vhodnou společnost s pomocí. Tato charitativní aktivita má ovšem pro příchozí jednu zásadní limitující podmínku – předpokládá zájem a ochotu člověka pracovat.

5. Výzkumná část

Kvalitativní výzkum byl realizován metodou volného rozhovoru se zaměstnanci Vězeňské služby České republiky. Všichni dotazovaní mají praxi ve vězeňství minimálně 8 let a působí nebo působili ve Vazební věznici Hradec Králové a ve Věznici Valdice. Pro účely tohoto výzkumu zůstávají v anonymitě.

Rozhovory byly zaměřeny na 4 základní otázky týkající se resocializace ve VTOS a osobní pohled nebo zkušenost jednotlivých respondentů:

- otázka č.1 – *Jaký máte celkově názor na možnosti resocializace ve VTOS?*
- otázka č.2 – *S kým pracovat, respektive koho si vybírat, aby měla resocializační činnost význam?*
- otázka č.3 – *Co považujete za důležité v průběhu práce s vězněm?*
- otázka č.4 – *Jak vidíte reálnou šanci na úspěšnost této činnosti, respektive jak odhadujete situaci po propuštění z VTOS?*

Dotazovaní souhlasili s přepisem konkrétního rozhovoru a jeho vložení do této práce, kde bude plnit funkci jakéhosi vzorku názorů a zkušeností. Vzhledem k tomu, že výběrová skupina má celkem odlišné názory a zkušenosti, dá se tento vzorek označit jako obecně odpovídající realitě.

Respondent č. 1

Jaký máte celkově názor na možnosti resocializace ve VTOS?

Ve vězeňské službě pracuji téměř 20 let. Mohu tedy objektivně posoudit resocializaci ve VTOS, dříve reedukaci (převýchovu) od začátku 90 let 20. století až do současnosti. Od začátku 90 let byl Sbor nápravné výchovy (SNV), v kterém převládala více ozbrojená represivní složka (uniforma). Postupem času, v druhé polovině 90 let, se začali ve vězeňských zařízeních objevovat první vychovatelé, sociální pracovníci, speciální pedagogové a psychologové jako tzv. občanští zaměstnanci. Jejich výhodou byla specializace přímo na výchovnou činnost, kterou do věznic měli vnést. Nevýhodou pro nastupující specialisty z civilního sektoru byla neznalost prostředí. Problémy byly také v pohledu příslušníků ozbrojené složky, která v nich viděla spojence vězňů.

Resocializace ve VTOS je velice složitá. Ve věznicích se sejdou různé typy lidí, kteří by se jinak v životě jen těžko potkali. Z civilního sektoru si každý z této sociální skupiny do VTOS přináší různé sociální návyky. Ve VTOS se každému odsouzenému nabízí program zacházení, který si sám zvolí a plní (v rámci resocializace) a dle nabídky věznice, podle toho jaké má věznice možnosti, např. sportovní vybavení, personální obsazení (specialisté). Na každém jedinci závisí, jak se k plnění programu zacházení (resocializaci) postaví. Buď čas, který mu byl soudem nařízen ve vězení vyplní a naučí se spoustu nových věcí a může se dokonce vzdělávat - anglický jazyk, etiketa, pravidla silničního provozu (pro ty, kteří mají zákaz řízení motorových vozidel – „nehodáři“).

Problém resocializace ve VTOS je hlavně v tom, že každého zajímá pouze účast na aktivitách (správně vyplněné tabulky) a vše v písemné podobě, aby to bylo v pořádku pro kontrolní orgány, ale nikdo se odsouzených nezeptá, jak a co se jim líbí a jak který specialista vede svoje kroužky a aktivity, co by se dalo zlepšit, co je zbytečné atd. Zbytečná je také agenda, která se musí vést místo práce přímo s touto sociální skupinou.

S kým pracovat, respektive koho si vybírat, aby měla resocializační činnost význam?

Na tuto otázku je těžké odpovědět, protože lidé, kteří se chtějí resocializovat si sami zvolí program zacházení a tím i specialisty na výchovnou činnost.

Je lepší mít v programu zacházení méně zvolených aktivit, ale věnovat se jim pravidelně. Dobře se pracuje s lidmi, kteří jsou v civilním životě velmi aktivní a mají širokou škálu zájmů (sportovní aktivity a vzdělávací aktivity).

Co považujete za důležité v průběhu práce s vězněm?

V práci s odsouzenými je velmi důležitý přístup odsouzených k plnění programu zacházení. Dalším důležitým faktorem je určitě osobnost specialistů. Jejich přístup ke všem výchovným činnostem a tím dokázat odsouzené zaujmout. Ze svých zkušeností vím, že je také důležité jednat s odsouzenými na „rovinu“, prostě si k nim najít cestu, každý z nich je jiná individualita a potřebuje jiný přístup.

Sám odsouzený také během VTOS prochází určitým vývojem. Po úvodní adaptaci na vězeňské prostředí (netýká se opakující se recidivy) přichází nejdelší úsek ve VTOS (dle délky trestu). Důležitá je motivace odsouzených. Je to cíl, za kterým si pevně jdou. Ze začátku to jsou např. vycházky mimo objekt věznice např. vycházka s vychovatelem, dále volná vycházka, opuštění věznice s návštěvou přes noc až po přerušení VTOS.

Největší motivací je zkrácení trestu na polovinu tzv. podmíněné propuštění (pozn.: na polovinu lze zkrátit pouze trest za lehčí majetkovou trestnou činnost, u závažnějších násilných trestných činů je možné žádat o PP – podmíněné propuštění až po uplynutí 2/3 z celkové doby trestu) . Pokud odsouzený zažádá o podmíněné propuštění a není soudem propuštěn z VTOS tak je práce s takovým člověkem velice složitá, hlavně díky ztrátě motivace. U odsouzených pak záleží na tom jak se ke zbytku trestu „postaví“ a bude-li nadále aktivně plnit programy zacházení, nebo trest pouze „dosedí“ bez své aktivní účasti na životě ve věznici.

Jak vidíte reálnou šanci na úspěšnost této činnosti, respektive jak odhadujete situaci po propuštění z VTOS?

Šance na začlenění do společnosti po výkonu trestu a po průběhu resocializace je vždy složitá. Velice důležité je, jaké má odsouzený rodinné zázemí a jak ho během výkonu trestu rodina nebo nejbližší podporuje. Také v jakém prostředí se bude pohybovat, má-li zajištěnou práci atd.

Přechod do občanského života z věznice je vždy snazší při krátkých trestech, max. do 2 let.

Vzhledem k stále většímu počtu obviněných a hlavně odsouzených v našich věznicích a situaci v naší společnosti (krize) se na návrat na svobodu po vykonání trestu dívám spíše skepticky. Důvodů je více např. méně finančních prostředků do věznic, snižování stavu specialistů ve věznicích – přednost dostává bezpečnost. Nedivím se lidem, kteří opět skončí ve VTOS, protože nejsou schopni zabezpečit svoji rodinu (finančně). Jsou bez práce. Mají se podílet na výchově dětí a to taky bez prostředků nejde. Tito lidé mají také hypotéky, které musí splácet a nemají z čeho. Dluhy jim většinou narůstají a těžko se z takových situací dostávají.

Práce všech specialistů ve věznicích je nenahraditelná, ale v současné době je spíše na ústupu. Z tohoto důvodu bude důležitá práce mimo vězeňské prostředí (sociální práce). U těchto lidí (specialistů) ve vězení také dochází k syndromu vyhoření, já bych to nazval v mnoha případech takovou „bezmocností něco změnit“

Respondent č. 2

Jaký máte celkově názor na možnosti resocializace ve VTOS?

Úspěšnost resocializace závisí na postoji odsouzeného. Jsou odsouzení, kteří neznají jiný způsob života, než trestnou činnost. Čili odsouzení, kteří nikdy nepracovali a prostředky na obživu si opatřovali trestnou činností. U tohoto typu spatřuji možnost resocializace minimální, neboť tito odsouzení se po propuštění vracejí do stejné sociální skupiny, pro kterou je tento způsob života vlastní.

Pak jsou odsouzení, kteří nepřiznají svoji chybu. Takový odsouzený neprojevív lítost nad tím, že někomu způsobil příkoří, ale projevuje lítost nad sebou samým, čili nad tím, že byl dopaden a uvězněním ve VTOS, kde na něm systém páchá příkoří. U takovéto skupiny spatřuji možnost resocializace naprosto nulovou, neboť on je v pořádku a vše okolo je špatně.

Třetí skupina odsouzených jsou ti, kteří vedli relativně spořádaný život a z nějakého důvodu (momentální zkrat, tíživá životní situace, lidé impulzivní, atd.) spáchali trestnou činnost. Tito odsouzení svého činu litují, uvědomují si, co způsobili oběti trestného činu, co způsobili svým rodinným příslušníkům. U této skupiny odsouzených jsou možnosti resocializace na vysoké úrovni. Velkou roli zde také hraje rodinné zázemí, pokud odsouzený udržuje kontakt se svou rodinou, (pravidelná korespondence, pravidelné návštěvy) omezuje tak vliv vězeňské subkultury. Takovému odsouzenému se lépe vrací zpět do normálního života.

S kým pracovat, respektive koho si vybírat, aby měla resocializační činnost význam?

Ve VTOS mají jednotliví vychovatelé přidělenou určitou skupinu odsouzených, čili nemůžou si vybírat. Pro každého jednotlivého odsouzeného se však sestavuje program zacházení podle jeho možností a předpokladů.

Vychovatel tak musí přistupovat ke každému odsouzenému. zvláště, podle sestaveného PZ. PZ se může během výkonu trestu měnit s ohledem na případné změny u odsouzeného.

Co považujete za důležité v průběhu práce s vězněm?

Vychovatel by měl alespoň 50% pracovní doby vykonávat v přímém styku s odsouzenými. Ve Vězeňské službě ČR, je však toto nereálné. Vzhledem k úsporným opatřením, je vychovatelská činnost pokryta minimálním počtem vychovatelů. Cca 70% pracovní doby je využito na administrativu, pro práci s odsouzenými pak zbývá minimální množství času.

Vychovatel vykonává komplexní výchovnou, vzdělávací, diagnostickou a preventivní činnost zaměřenou na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci. Jako důležité v průběhu práce s vězni spatřuji jejich „namotivování“ pro život po propuštění. Rozbor jejich možností, schopností a jejich následného využití v civilním životě tak, aby odsouzený byl po propuštění schopen vést řádný život.

Jak vidíte reálnou šanci na úspěšnost této činnosti, respektive jak odhadujete situaci po propuštění z VTOS?

Na tuto otázku jsem v podstatě odpověděl až v otázce první, celkovém názoru na resocializaci.

Respondent č. 3

Jaký máte celkově názor na možnosti resocializace ve VTOS?

Resocializovat můžeme je toho, kdo byl socializován. Dále můžeme resocializovat prvotrestané, mladistvé, ale ne recidivisty, kteří jsou např. dvacetkrát soudně trestáni a z toho po patnácté ve výkonu trestu. Ne každý se hodí do resocializačního programu z důvodu toho, že jsou-li přetřhány veškeré sociální vazby (rodina, přátelé mimo VTOS – hlavně u již zmíněných skupin recidivistů, kteří strávili podstatnou část svého života ve VTOS) pak půjde těžko i resocializace např. mladistvého prvotrestaného.

Těžká je situace i mimo výkon trestu, respektive po propuštění, myslím tím například najít zaměstnání, když většina zaměstnavatelů požaduje rejstřík trestů bez záznamu.

Když se nad tím člověk zamyslí, tak v rámci resocializace musí být v první řadě zájem odsouzeného, který pokud chybí, nepomůže ani nejlepší systém a programy zacházení. Přijetí norem a pravidel společnosti je záležitostí každého člověka, a pokud toto nepřijme za své, nikdo ho „nepředělá, i kdyby se stavěl na hlavu“

S kým pracovat, respektive koho si vybírat, aby měla resocializační činnost význam?

Jak jsem již říkal, prvotrestané, mladistvé, lidé se zachovanými sociálními vazbami mimo život ve výkonu trestu a dále lidi, kteří mají po propuštění z VTOS reálnou šanci najít si zaměstnání, vzhledem ke své kvalifikaci, vzdělání. Od zaměstnanosti po ukončení výkonu trestu se odvíjí všechno následující – finance, pracovní povinnosti, přátelé mimo VTOS, méně času na vymýšlení a páchání trestné činnosti.

Co považujete za důležité v průběhu práce s vězněm?

Rozhodně individuální přístup, zjistit, co odsouzený chce do budoucnosti, jak to vidí sám.

Je sice jednoduché, řešit kroužky jako je fotbal, stolní tenis nebo videokroužky, ale to není správné. Kroužky v rámci programu zacházení by měly být zaměřeny především na praktické činnosti, např. vaření, úklid, praní a žehlení, šití, atd., prostě být schopen postarat se sám o sebe, což udává smysluplnost v životě po propuštění z VTOS. Cílem PZ by mělo být doplnění vzdělání nebo jazykových dovedností, a kdo na vzdělání nemá, tak by měl být směřován právě na praxi běžného života mimo výkon trestu.

Jak vidíte reálnou šanci na úspěšnost této činnosti, respektive jak odhadujete situaci po propuštění z VTOS?

Pakliže nebude sám odsouzený chtít v první řadě změnu ve svém životě, tak žádný z programů VS ČR, PMS ČR nebo neziskových organizací, ať už bude sebelepší a výjimečně na něj budou i peníze, nemá smysl. Osobní odpovědnost člověka musí být na nejvyšší úrovni, protože jen on sám bude řešit další věci týkající se jeho vlastního života.

Respondent č. 4

Jaký máte celkově názor na možnosti resocializace ve VTOS?

Myslím, že resocializace vlastně vůbec neexistuje. Vidím chybu už v základu, výkon trestu odnětí svobody by neměl být pouhou izolací za spáchanou trestnou činnost, ale měl vykonávat určitou represi odvislou od závažnosti trestného činu. Už v principu se tedy pojem VTOS míjí účinkem, vždyť je to opravdu spíše výkon izolace než trestu.

Principy svobody a humanity jsou u nás na prvním místě, ale lze je aplikovat pouze u osob, kteří se chovají podle psaných i nepsaných zákonů a v případě jejich porušení nebo opakovaném porušení musí následovat trest.

V rámci práv a zásad Evropské unie a jiných nadnárodních subjektů nelze uplatňovat tzv. právo útrpné, ačkoli jsem přesvědčen o tom, že je to jediná cesta k poklesu počtu pachatelů trestné činnosti a hlavně recidivistů. Tímto by byl dodržen pojem výkon trestu, a věřím, že každý odsouzený by přehodnotil své chování, pokud by věděl, že toto už nechce znova zažít. Pak by podle mě byla skutečně splněna funkce trestu za spáchané činy.

S kým pracovat, respektive koho si vybírat, aby měla resocializační činnost význam?

Určitě s těmi, kteří se chtějí vrátit do normálního života a jejichž nejbližší okolí je „neodvrhlo“. Má to ale jednu podmínku, sami museli z normálního života vzejít!

Jinak jsou to zásadě prvotrestaní, u nichž je šance na určité uvědomění a včasné „vrácení na tu správnou kolej“, ještě lépe pokud jejich trestný čin nebyl úmyslný. U těchto si myslím, že má smysl o něco se snažit.

Bohužel, ve většině případů se mi zdá resocializační působení zbytečné. Velkým problémem je totiž tzv. účelové chování, kdy odsouzení sice plní veškeré aktivity programů zacházení a dokonce dosahují i kázeňských odměn, ale bohužel ne z důvodu vlastní motivace a snahy „stát se lepším“, ale z důvodu hladkého a klidného průběhu trestu a možnosti žádat o podmíněné propuštění. Toto rozhodně není správné a přijde mi to jako plýtvání času a energie výchovných pracovníků.

Co považujete za důležité v průběhu práce s vězněm?

Pro odsouzené je základem tzv. přežití, což opět vede k účelovému chování a pak jsou ochotni přistoupit na systém ve VTOS, ale po propuštění nebo i podmíněném propuštění se stejně vrací do „starých kolejí“ a k páchání trestné činnosti. U těchto lidí opravdu není resocializace možná, zde funguje opravdu ona represe, o které jsem už mluvil, a to, že se ten člověk bojí vrátit zpět. To u nás ale prostě nefunguje, kolik lidí, kteří byli ve VTOS Vám řekne, že to byl jejich nejhorší zážitek, a že už se tam nechtějí nikdy vrátit?

Jak vidíte reálnou šanci na úspěšnost této činnosti, respektive jak odhadujete situaci po propuštění z VTOS?

Reálnou šanci vidím jako nulovou, alespoň u lidí, o nichž jsem mluvil a dále u lidí z nejnižších sociálních řad (např. menšiny), kteří jsou vychovaní ulicí, nebyli vlastně nikdy správně socializováni, jimž chybí základní sociální návyky, vzdělání, sociální vazby a u nichž nejsou ani žádné pozitivní vzory, které by se snažili napodobit. Myslím, že tito lidé budou celý život procházet věznicemi, pokud do nich jednou vstoupí.

Respondent č. 5

Jaký máte celkově názor na možnosti resocializace ve VTOS?

Podle mě se možnosti resocializace odvíjejí od finančních možností společnosti, od rozpočtu Ministerstva spravedlnosti, Vězeňské služby, atd. Resocializace je velmi nákladná a je to „běh na dlouho trať“. V podstatě dáváte peníze do něčeho, ale vidíte jen pramalý výsledek v podobě zatím ještě naštěstí převládajícího počtu prvotrestaných nad recidivisty.

S kým pracovat, respektive koho si vybírat, aby měla resocializační činnost význam?

Pracovat se dá v podstatě s každým, kdo projeví upřímný zájem o změnu ve vlastním způsobu života po skončení nebo i v průběhu výkonu trestu. Rozhodně v této otázce zaujímá první místo motivace samotného odsouzeného, bez níž se můžete snažit o cokoli a v podstatě bez výsledku. Dalšími, u kterých je šance na efektivní práci jsou odsouzení, kteří mají relativně fungující rodinu, která ho navštěvuje a on chce ve vlastním zájmu být s nimi a žít normální život.

Co považujete za důležité v průběhu práce s vězněm?

Myslím, že by se u lidí se zájmem měly vyzdvihnout jejich dosavadní úspěchy. Mělo by se stavět na tom, co se jim v životě povedlo a ne jim pouze dávat najevo, co pokazili a co se jim nezdařilo. Dále považuji za velmi důležitý fungující systém vnitřní diferenciaci, kdy je pro odsouzeného velmi vhodné dostat se do I.PSVD (první prostupná skupina vnitřní diferenciaci). Do té se dostane pokud plní veškeré své povinnosti, dosáhne kázeňských odměn, atd. a za to může užívat výhod spojených s I.PSVD, jakými jsou např. délka vycházky, délka televize, možnost pohybu na oddělení atd.

Jak vidíte reálnou šanci na úspěšnost této činnosti, respektive jak odhadujete situaci po propuštění z VTOS?

V okamžiku, kdy u takového typu člověka probudíme zájem o seberealizaci v civilním životě a nikoli rezignaci na svůj život, je šance na resocializaci velmi vysoká, řekl bych až reálná.

Vše se odvíjí od samotné osobnosti odsouzeného, avšak velmi dobrý vychovatel v něm může motivaci probudit, ačkoli ji odsouzený sám dříve neprojevoval. Je to tedy velmi individuální a jde o vlastnosti jak odsouzených, tak odborníků, kteří s nimi pracují.

Závěr

Cílem této práce bylo vnést základní přehled o problematice vězeňství. Byl zde popsán vězeňský systém jako takový, výkon trestu odnětí svobody, možnosti práce s odsouzenými především prostřednictvím programů zacházení, objasněná činnost VS ČR a PMS ČR a vysvětleny principy penitenciární a postpenitenciární péče.

Jde o velmi široké téma a jednotlivé názory na celkovou problematiku se velmi liší. Je však zřejmé, že téma je velmi důležité a bohužel se mu věnuje malá pozornost, především co se týče financování vězeňství a investic do oprav samotných věznic. Pokud se situace nezmění, může se stát, že odsouzení nebudou utíkat z věznic, ale v podstatě budou jen odcházet díky velmi špatnému technickému stavu budov, které se za ty roky, kdy do jejich oprav nebylo mnoho investováno, začínají rozpadat.

I názory na samotný výkon vězeňství nejsou příliš homogenní, což vypovídá i empirická část této práce. Má v České republice význam pojmu výkon trestu odnětí svobody skutečně význam výkonu trestu? I ono zmiňované odnětí svobody není úplně jednoznačné. Jde možná o svobodu volného pohybu, avšak někteří odnětí této svobody nepovažují za způsob potrestání, jsou pohodlní a vlastně se mají ve věznicích ještě lépe, než ve svém normálním životě.

Osobně se přikláním k názoru, že by výkon trestu měl plnit opravdu represivnější formu trestu, která by vedla k tomu, že si samotní pachatelé trestných činů uvědomí, že do vězení nechtějí. Měl by to být jakýsi „strašák“, a ne v podstatě klidný život s teplou stravou a střechem nad hlavou, což nemají někteří lidé ani v životě, ve kterém neporušují zákony společnosti.

Dennodenně slyšíme zprávy jak z naší země tak ze světa, které začínají čím dál více připomínat černou kroniku. Je opravdu pro člověka morálně tak zvrhlého, že násilní malé děvče a poté mu vezme život trestem to, že je mu odňata svoboda? Že za naše peníze, podotýkám, že ne malé (jeden den odsouzeného stojí zhruba 1 000 Kč), si v teple, s nárokem na teplou stravu, televizi a nevím co ještě odpyká nějaké roky a vlastně žádný opravdový trest ho nepostihne?

Příloha č. 1. – Stavy vězňených osob

Aktualizováno ke dni: 4.3.2011

Vězněné osoby		
	ženy	muži
dospělí	1 358	21 013
mladiství	9	187
chovanci*	1	9
celkem	22 577	

* zabezpečovací detence

Obvinění - výkon vazby		
	ženy	muži
dospělí	163	2 344
mladiství	0	52
celkem	2 559	
Odsouzení - výkon trestu		
	ženy	muži
dospělí	1 195	18 669
mladiství	9	135
celkem	20 012	
Chovanci - detenční ústav		
	ženy	muži
Opava	0	0
Brno	1	9
celkem	10	

UBYTOVACÍ KAPACITY

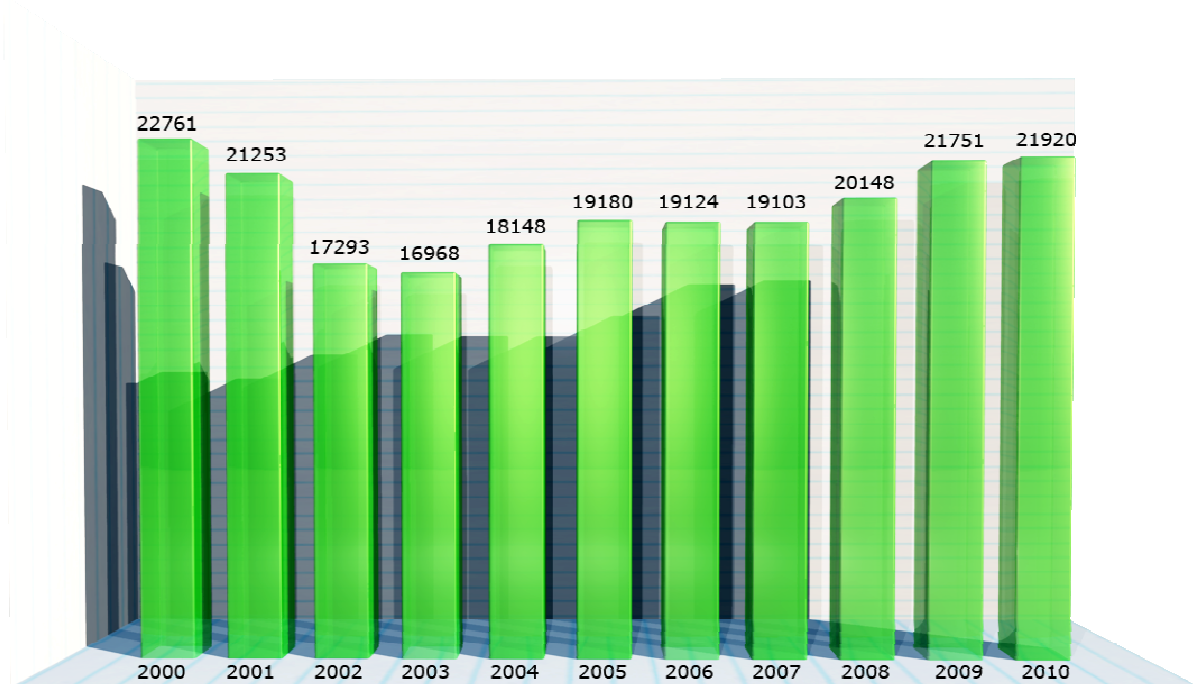
Aktualizováno ke dni: 4.3.2011

	kapacita	skutečnost	naplněnost
výkon vazby	2 488	2 559	102,85%
výkon trestu	17 551	20 012	114,02%
detence	48	10	20,83%
celkem	20 087	22 581	112,42%

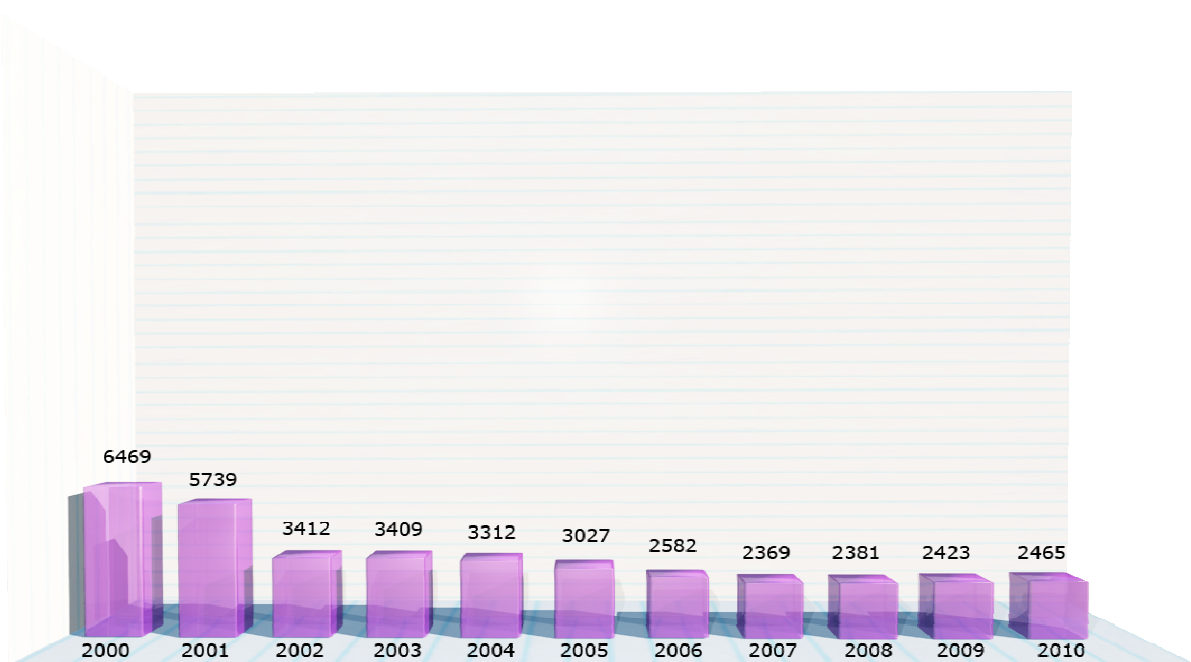
Vývoj počtu odsouzených v typech věznic v letech 2000 - 2010 (vždy k 31.12. v daném roce)

	A (dohled)	B (dozor)	C (ostraha)	D (zvýšená ostraha)
2010	655	7 873	9 534	1 236
2009	581	7 609	9 787	1 220
2008	509	7 226	9 041	1 172
2007	485	6 415	8 465	1 148
2006	540	6 115	8 253	1 160
2005	451	5 913	8 365	1 224
2004	377	5 579	7 841	1 175
2003	368	4 973	7 312	1 121
2002	355	4 317	7 032	1 044
2001	373	5 187	8 078	1 012
2000	339	5 411	8 800	911

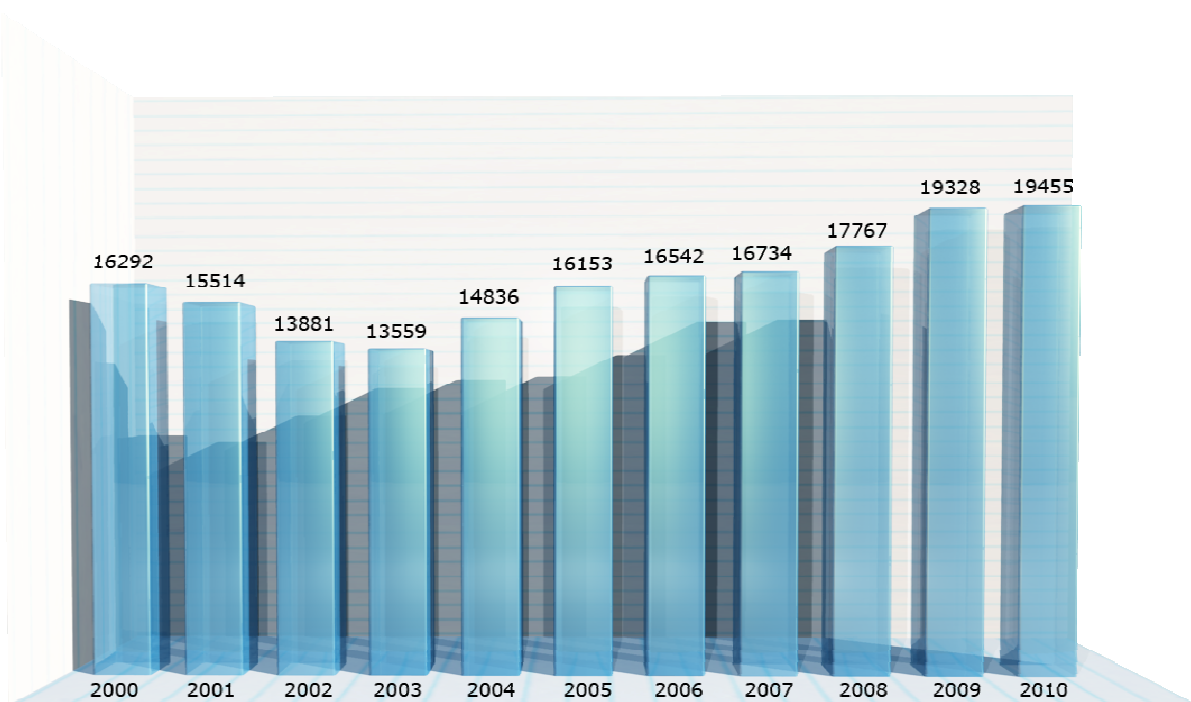
Průměrné stavy vězňených osob v letech 2000 - 2010 (vždy k 31.12. v daném roce)

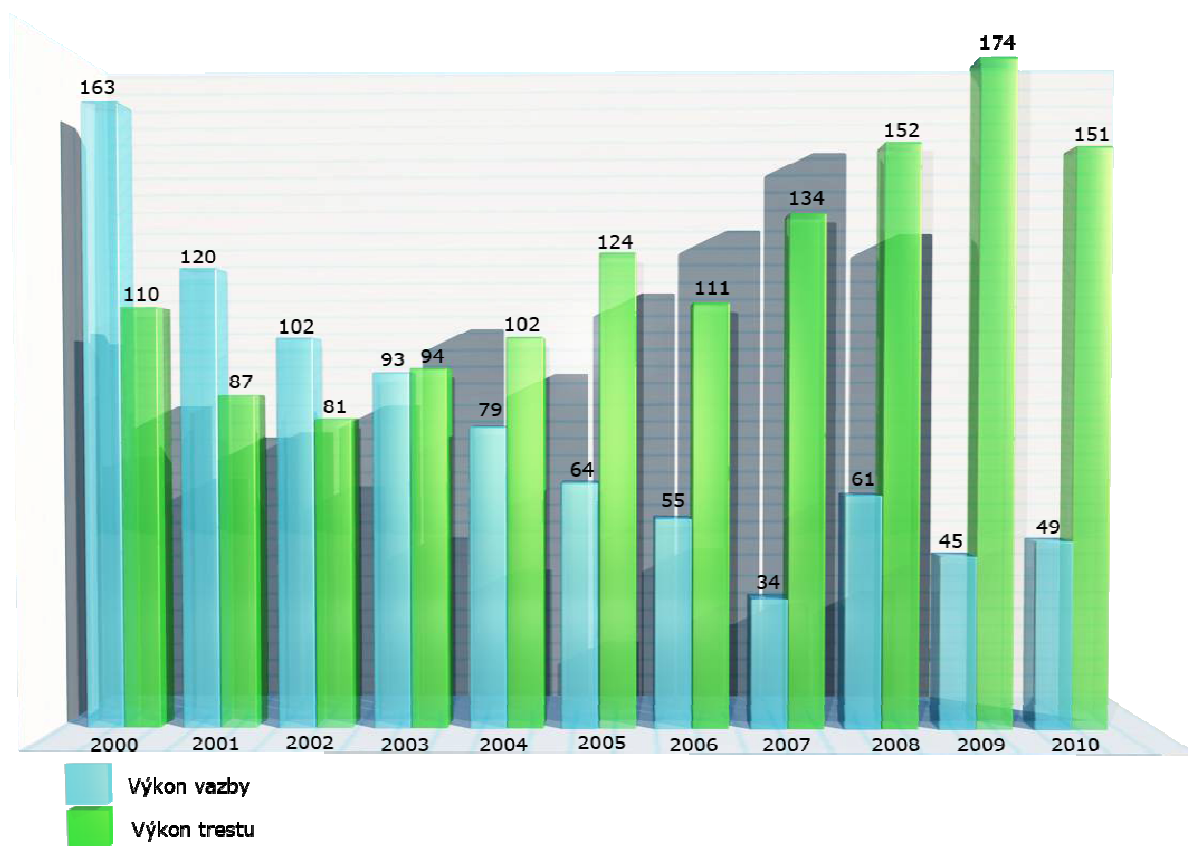
Průměrné stavy obviněných v letech 2000 – 2010 (vždy k 31.12. v daném roce)

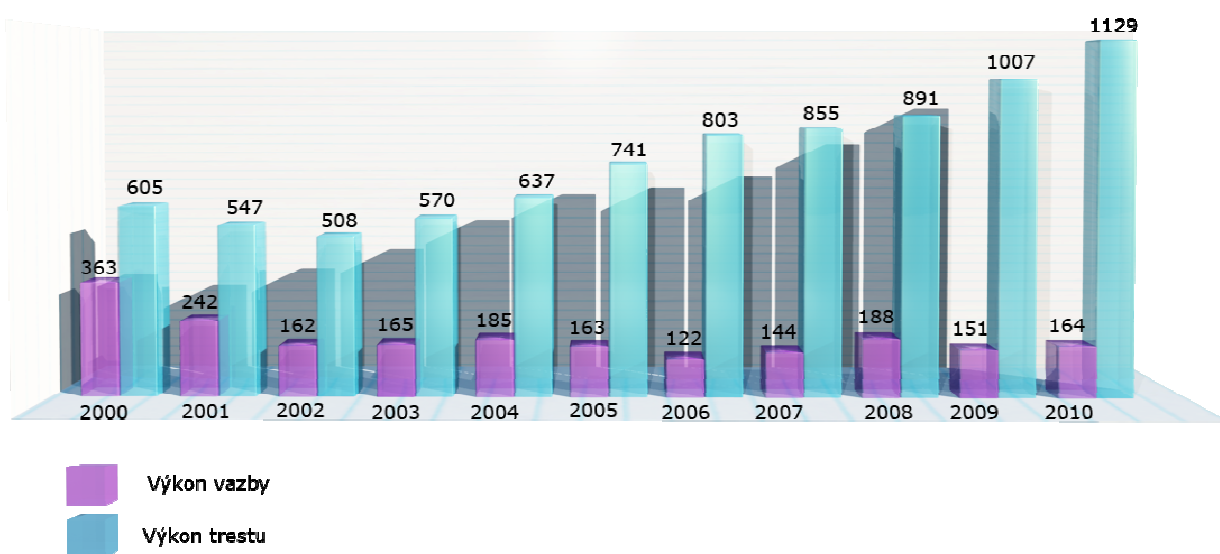
Průměrné stavy odsouzených v letech 2000 – 2010 (vždy k 31.12. v daném roce)

Vývoj počtu mladistvých v letech 2000 - 2010 (vždy k 31.12. v daném roce)

Vývoj počtu žen v letech 2000 - 2010 (vždy k 31.12. v daném roce)

(dostupné na www.vscr.cz a podléhající velmi časté aktualizaci)

Příloha č. 2. – Další fakta

Aktualizováno ke dni: 4.3. 2010

Zaměstnanost		
		stav
průměrná zaměstnanost odsouzených v lednu 2011		64,30 %
průměrná zaměstnanost v roce 2010		62,35 %
průměrná zaměstnanost v roce 2009		57,99 %

Cizinci		
	stav	aktualizováno
cizinci ve výkonu vazby	576	8. března 2011
cizinci ve výkonu trestu	1 086	8. března 2011

Odsouzení v typech věznic		
Typ věznice	Počet odsouzených	
	občané ČR	cizinci
mladiství	141	2
dohled (A)	675	16
dozor (B)	7 799	439
ostraha (C)	9 204	516
zvýšená ostraha (D)	1 123	118

(dostupné na www.vscr.cz a podléhající velmi časté aktualizaci)

Seznam literatury:

- ČERNÍKOVÁ, V. a kolektiv. *SOCIÁLNÍ OCHRANA terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 244 s.
ISBN 978-80-7380-138-0
- ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie ČR, 2002. 150 s.
ISBN 80-7251-104-1
- ČÍRTKOVÁ, L. a ČERVINKA, F. *Forezní psychologie*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství odborné psychologické literatury SUPPORT, 1994. 206 s.
ISBN neuv.
- GÁČ, D. *Penitenciární péče*. Diplomová práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2006. 79 s.
ISBN neuv.
- HÁLA, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005. 183 s.
ISBN 80-86708-05-5
- HÁLA, J. *Teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Jihočeská Univerzita, 1996. 65 s.
ISBN 80-7040-235-0
- HANUŠ, B. *Primární základy penologie*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského s.r.o., 2005. 95 s.
ISBN 80-86723-14-3

- HLOUŠKOVÁ, Z. *Penitenciární a postpenitenciární péče*. Bakalářská práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 77 s.
ISBN neuv.
- KOCANDA, M. *Výkon trestu odsouzených matek s dětmi v České republice*. Rigorózní práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 170 s.
ISBN neuv.
- MAŘÁDEK, V. *Lexikon klíčových pojmů z penologie*. 1. vyd. Opava: Nakladatelství a vydavatelství Ing. Vavrla Pavel, 2000. 74 S.
ISBN neuv.
- MAŘÁDEK, V. *Výkladový slovník penologie*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2003. 142 s.
ISBN 80-7042-256-4
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 2004. 590 s.
ISBN 80-200-1289-3
- NĚMCOVÁ, V. *Možnosti resocializace odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody*. Bakalářská práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 70 s.
ISBN neuv.
- RASZKOVÁ, T. *Realizace programů zacházení ve věznici Pardubice*. Diplomová práce. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2007. 99 s.
ISBN neuv.
- SUCHÝ, O. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody a jejich výkon*. 1. vyd. Praha: vydavatelství LEGES, 1992. 84 s.
ISBN 80-85638-02-9

- TREGLER, J. *Senioři ve výkonu trestu odnětí svobody*. Rigorózní práce. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity, 2007. 168 s.
ISBN neuv.
- UHLÍK, J. *F.J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. 1. vyd. Praha: Redakce Českého vězeňství, 1997. 145 s.
ISBN neuv.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pracovníky policie a vězeňské služby*. 1. vyd., Liberec: Technická Univerzita, 2003. 2 sv. (102 s., 105 s.)
ISBN 80-7083-702-0 (1. díl)
ISBN 80-7083-703-9 (2. díl)
- Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody. ASPI, 2006, 30 s.
- Zákon o Výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb.
- Zákon o Probační a mediační službě č. 257/2000 Sb.
- Trestní zákon č. 140/1961 Sb.
- www.vscr.cz
- www.zabranou.cz
- www.cesop.xf.cz
- materiály poskytnuté Vězeňskou službou ČR